

**BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR
Ve
TÜRKLERİN SPORA KATKILARI**

**HAZIRLAYAN
Nihat ÖZEN**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Mesut AĞIR**

BATMAN 2012

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY FORMU

Yrd.Doç.Dr. Abdullah Mesut AĞIR'ın danışmanlığında, **Nihat ÖZEN** tarafından hazırlanan bu çalışma 14/02/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Abdullah Mesut AĞIR

İmza :

Başkan : Yrd.Doç.Dr. M. Emin ŞEN

İmza :

Üye : Yrd.Doç.Dr. İ. Burak BİRECİKLİ

İmza :

Yukarıdaki sonucu onaylıyorum

Yrd. Doç. Dr. Muammer ULUTÜRK
Enstitü Müdür V.

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN BELGESİ
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

BATMAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim ve Sınav Yönetmenliğine göre hazırlamış olduğum “**Türk Kültür Tarihinde Spor ve Türklerin Spora Katkıları**” adlı yüksek lisans tezinin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Batman Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nden başka bir bilim kuruluna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi beyan ederim.

Nihat ÖZEN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
TÜRK TARİHİNDE SPOR

Nihat ÖZEN
Batman Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr.Abdullah Mesut AĞIR

Hazırlamış olduğumuz bu çalışmada, Türk Tarihi'nde spor çerçevesinde, literatüre katkı sağlayacak belirlemelerde / değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bugüne kadar literatürde, konu ile ilgili olarak özellikle Türk Spor Tarihi'nin incelenmesine yönelik çalışmalar olduğu görülmekteyse de, bu çalışmaların daha çok “spor” kavramı doğrultusunda değerlendirmeleri içerdiği belirlenmiştir. Bu nedenle de çalışmanın, spor bakış açısından daha çok, Türk tarihinde, spor temelinde kültürel ve tarihsel sürecin nasıl şekillendiği konusu incelenecektir.

Tüm bu sürecin değerlendirilmesi anlamında da çalışma, Türklerin özel anlamda spora ve genel anlamda dünya tarihine katkıları ortaya konulacağından, çalışma önem arz edecektir, denilebilir.

Çalışmada Orhun Kitabeleri, Göktürk Kitabeleri, Manas Destanı, Dede Korkut Hikayeleri gibi yerli edebiyattan yararlanılmasının yanı sıra, Yıldız'ın “Çağlar Boyunca Türklerde Spor”; Kahraman'ın Osmanlı Dönemi spor tarihi alanındaki araştırmalarından, Bal'ın Türk süvari birliklerine dair çalışmasından, Öztekin Eski Türk kültürü ve sporları ile ilgili araştırmalarından ve Güven'in türk spor tarihine dair makalelerinden yararlanılmıştır.

Batman – 2012, Sayfa: V + 101

Anahtar Kelimeler: Türk Kültür Tarihi, Spor, Türk Kültür Tarihi'nde Spor, Türklerin Spora Katkıları.

ABSTRACT

Master's Thesis
TURKISH SPORTS HISTORY
Nihat ÖZEN
University of Batman
Department of
Institute of Social Sciences
Supervisor: Yrd.Doç.Dr.Abdullah Mesut AĞIR

In this study we prepared,determinations/evaluations that will contribute to literature within the context of sports in Turkish Sports History to sports have been.

Until today,although some Works have been seen in direction to the examination of Turkish Sports History,particularly related to the issue,in the literature,it has been found out that this Works mostly contain evaluations to the concept of "sports".Therefore ,in this study,how cultural and historical processes have been formed on the basis of sports in Turkish history will be examined rather than the perspective of sports.

The study can be said to present importance since it will establish that,in specific sense,the contributions of Turks and in general sense its contributions to he world history will be put forward in the process of this evaluations.

In the study,apart from making use of local literature tales such as Orkhun Inscriptions,Gokturk inscriptions,Manas Epic,Dede Korkut Tales,and of the Works by Yıldız as"Sports in Turks for Centuries",and ofc researches by Kahraman in the field of Sports History of Ottoman Period,and of Bal about Turkish cavalry Troops,and of researches by Oztek about Ancient Turk Culture and Sports,and of the papers by Guven about Turkish Sports History have been utilized.

Batman – 2012, Page: V + 101

Keywords: History of Turkish Culture, Sports, History of Turkish Culture Sports, Contributions to the Turks in Sport.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	1
KAVRAM VE	
TERİMLER.....	..2
GİRİŞ	
TÜRK SPOR TARİHİ'NE GİRİŞ.....	7

BÖLÜM - 1

1. SPOR KAVRAMININ ANALİZİ VE TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR	15
1.1. SPOR KAVRAMININ ANALİZİ	15
1.2. TÜRK KÜLTÜR TARİHİ'NİN ANALİZİ	17
1.3. TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR.....	23
1.3.1. Eski Türklerde Spor Tarihi.....	23
1.3.1.1. Türklerde At Kültürü ve Atlı Türk Sporları	31
1.3.1.1.1. Gökbörü/Oğlak Oyunu	31
1.3.1.1.2. Kızbörü.....	32
1.3.1.1.3. Matrak	32
1.3.1.1.4. Tomak.....	32
1.3.1.1.5. Beyge.....	33
1.3.1.1.6. Cirit	33
1.3.1.1.7. Cüdi	34
1.3.1.1.8. Çöğen(Polo).....	35
1.3.1.2. Diğer Sporlar	40
1.3.1.2.1. Okçuluk/Avcılık	40
1.3.1.2.2. Güreş	40
1.3.1.2.3. Kayak	43
1.3.1.2.4. Seğirtmek/Koşu	44
1.3.1.2.5. Binicilik ve At Yarışları	44
1.3.1.2.6. Tepük.....	45
1.3.2. Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'nde Spor	46
1.3.3. Selçuklular ve Diğer Türk Boylarında Spor.....	47
1.3.4 Osmanlı Dönemi'nde Spor	49
1.3.5. Cumhuriyet Dönemi'nde Spor	53
SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR	63
EKLER.....	68
ÖZGEÇMİŞ.....	71

ÖNSÖZ

Bu çalışmada belirlenen Tez Taslak Planı doğrultusunda yapılan literatür taramalarının ayrıntılı bir şekilde yapılması hedeflenmiş olup, Türk Kültür Tarihi'nde spor ve Türklerin spora katkıları çerçevesinde, literatüre katkı sağlayacak belirlenmelerde / değerlendirmelerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu çalışmada Türklerin Orta Asya'dan beri süregelen spor geçmişlerinin Dünya spor tarihine ne gibi bir katkısı olduğu incelenecektir.

Çalışmanın, incelemede bulunulacak konu / konular çerçevesinde, hem kültürel hem de tarihsel belirlemeleri içermesi bakımından, ulaşacağı sonuçlar ve bulgular adına önem taşıması beklenmektedir.

Araştırma belli noktalara değinmek ve kanıtlamak amacını gütmektedir. Öncelikle Orta Asya Türk toplumlarının sportif ve kültürel faaliyetleri incelenirken daha sonra Selçuklu Devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu ile devam edildiğinde, Türk Kültür Tarihi'nde sporun yeri incelenecektir. Türk milletlerinin yaptıkları sporların Türk insanının savaşçı toplum yapısı ile bağlantılı olarak toplumda önemli bir yere sahip olduğuna değinilecektir

Bu tezin konu seçiminden başlayarak araştırma, inceleme ve literatür taraması dahil tüm safhalarında bana sonsuz desteklerini esirgemeyen,büyük bir sabırla yol gösteren, başta tez danışmanım hocam sayın Yrd.Doç.Dr.Abdullah Mesut AĞIR'a, araştırma safhalarında çok değerli desteklerini gördüğüm hocam Sayın Yrd.Doç.Dr.Mehmen Emin ŞEN'e ve sonsuz desteklerinden ötürü Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü çok değerli hocam Sayın Yrd.Doç.Dr.Muammer ULUTÜRK'e en içten şükranlarımı sunarım.

KAVRAM VE TERİMLER

Türk Kültür Tarihi:

M.Ö. 3000 yıllardan başlayan ve Türklerin kendi geliştirdikleri özel yazıları ve anıtlarıyla uygar geçmişlerini anlatan eserlerle gün yüzüne çıkan; Türklerin batıya doğru hareket etmeleriyle birlikte Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'ya yerleşmeyi kapsayan ve yerleşik hayata geçiş süreci içerisinde Orta Asya bozkırlarından başlamak üzere Anadolu'nun birçok yerine uzanan kültürel ve tarihsel süreci ifade etmektedir.

Spor:

Evrensel kültürün bir parçası olan, tüm dünyada dili, dini, ırkları ve kültürleri farklı olan insanları birleştiren, bu bağlamda da dünya barışına katkı sağlayan, fiziksel faydalarının yanı sıra bireylerin ruh sağlığını da koruyan ve bu sağlık sürecinin sağlanmasına katkı sağlayan, sosyal ve moral kazançlar sağlanabilmesi adına gerçekleştirilen tüm hareketler topluluğu olarak tanımlanabilmektedir¹.

Türk Kültür Tarihi'nde Spor:

Türk Kültür Tarihi'nde; kaçma ve kovalama gibi karakteristik özellikleri olan Gökbörü, Kızbörü ve Beyge oyunları, günümüz polo oyununa karşılık gelen Çöğen – Çevgen ve bir nevi savaşa hazırlık hareketleri olarak bilinen Cirit atlı sporları ile güreş, ok atıcılığı ve avcılık gibi sporları içeren bir yapıyı ve süreci ifade etmektedir².

Çöğen (Polo); Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Ali Şir Nevai'nin yazılarında, Babürname'de, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde, Kaşgarlı Mahmud'un Divan

¹ Ali Niyazi İnal, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimi*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara, 2003. s.2

² “Geleneksel Spor Dalları”, Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu Resmi İnternet Sitesi, 2012. <http://www.gelenekselfed.gov.tr>, Erişim: 15.01.2012.

– ül Lügat – it Türk’ünde ve Evliya Çelebi’nin eserlerinde yer alan ve kurallarının Türkler tarafından belirlendiği bir spordur³.

Çöğende; oyuncular kalelerin arkasında bulunurlar. Oyuncu sayıları yer yer değişiklik gösterip belirlenen sayının çok üstünde oyuncu oyun içerisinde yer alabilmektedir. Evliya Çelebi’nin tabiri ile oyuncular, kalenin arkasına ordu gibi yığılmaktadırlar. Top sahanın ortasına dikilip, iki takımdan da birer oyuncu hızla topa ulaşarak topu kendi kalelerine ulaştırmaya çalışırlar. Diğer oyuncular da ikişer ikişer oyuna dahil olurlar. Topu kalesine en çok atan takım puan kazanarak oyunu kazanır⁴.

Oyun süresi, 30 dakikadan iki ve ilave edilen üçüncü devre şeklinde veya 5 ya da 10 puan üzerinden belirlenmektedir. Osmanlılarda bu müsabakalar, aynı zamanda mehter müziği ve marşları eşliğinde başlamakta ve devam etmekteydi⁵.

Kısaltmalar

ICHPER.SD - International Council For Health, Physical Education,
Recreation, Sport and Dance (Geleneksel Uluslararası Sağlık, Beden Eğitimi
Rekreasyon, Spor ve Dans Konseyi)
KGHSİM - Kırklareli Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü
TİSAV - Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
TÜBAR - Türklük Bilimi Araştırmaları

³ İbrahim Öztekin, “Çöğen”, s. 1.

⁴ İbrahim Öztekin. a.g.m., s. 2-31

⁵ Sebahattin Devicioğlu (2007). “Türklerde Spor”, *TİSAV Dergisi*, Sayı: 11, (2007), s. 1 – 74.

GİRİŞ

Çalışma, kökenlerini M.Ö. 3000’li yıllarda bulan Eski Türklerden başlayan ve günümüze dek devam eden süreçte, Türk Kültür Tarihi’nin ve Türk Kültür Tarihi’nde spor kavramının incelenmesi ile sınırlıdır.

Orta Asya Türk kültürü ile ilgili elimizde pek az kaynak bulunmaktadır. Eski Türklerde spor ile ilgili ise kaynak bulmak daha da zordur. Pek çok araştırmacı, konu ile ilgili Orhun Kitabeleri, Göktürk Kitabeleri, Manas Destanı, Dede Korkut Hikayeleri gibi yerli edebiyattan yararlanarak bilgilere ulaşmaya çalışmıştır. Türklerin ata sporlarının binicilik, okçuluk ve güreş eksenli olduğu genel olarak bilinmektedir. Orhun Kitabeleri ve Göktürk Kitabelerinde de han ve hakanların sık sık ava çıktıkları ve okçuluk talimi ettiklerinden söz edilmektedir. Yıldız “Çağlar Boyunca Türklerde Spor” başlıklı çalışmasında; Türk Kültür Tarihi’nde spor öğesinin ne şekilde yer aldığına ve sporun yeri ve önemine ilişkin incelemelerde / belirlemelerde bulunmuştur.⁶

Bunun yanı sıra gelenek yoluyla günümüze kadar ulaşmış ve kökeni Orta Asya’ya uzanan sporlar da vardır. Örneğin güreşin esas kökeni belli olmasa da Orta Asya’da Türklerin güreş müsabakaları yaptıkları bilinmektedir. Şahin Aba Güreşi ile ilgili yaptığı araştırmasında güreşin tarihine değinmiş, Orta Asya’ya dayanan kökenlerini tespit etmiştir⁷. Kahraman, Osmanlı Dönemi’ndeki spor tarihini incelemiş, burada da Osmanlı’da en popüler spor ve saray sporu kabul edildiği için ağırlıklı olarak güreşi inceleyerek kökenlerinden bahsetmiştir⁸.

Kahraman ayrıca at üzerinde yapılan sporlar (cirit gibi), okçuluk (kemankeşlik) gibi sporlara da değinmiştir. Öztekin de Türk Savaş Sanatları ve Çöğen sporu ile ilgili pek çok çalışma yaparak bu anlamda literatüre büyük katkılar sağlamıştır. Onun çalışmalarında minyatür, gravür ve hatta mağara duvar resimleri

⁶ Doğan Yıldız, *Çağlar Boyunca Türklerde Spor*, Telebasım Yayınevi, İstanbul, 2002.

⁷ Murat Şahin, *Türk Spor Kültüründe Aba Güreşi*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2003.

⁸ Atif Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

gibi pek çok görsel kaynaktan yararlandığını görmekteyiz⁹. Öztekin, Türklere spor kültürü bağlamında güreş, okçuluk, avcılık, binicilik, at yarışları, cirit, çögen (polo), gökbörü, tepük, kayak, matrak ve tomak sporları üzerinde incelemelerde / belirlemelerde bulunmuştur.

Bal¹⁰, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü için hazırlamış olduğu “Türk Kara Kuvvetleri’nde Süvari Birlikleri: 1920 – 1965” başlıklı çalışmasında; “Osmanlı Devleti’nde Süvariler” başlıklı incelemesine temel olması adına, Eski Türklere atın önemi ve atlı sporların Türk spor tarihindeki yeri ve önemi ile ilgili incelemelerde / değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca başka pek çok araştırmacı da tarih boyunca Türklere at kültürünün öneminden ve atın dini, kültürel ve savaş/spor anlamındaki önemine değinmişlerdir. Bunlardan özellikle Bal ve Öztekin at kullanımının spora yansması üzerinde durmuştur. Daha sonraki bölümlerde binicilik kültürünün Türk yaşayışı ve bunun da Türk sporu ile olan bağlantısı incelenecektir.

. Türklere at kültürü akıncı yaşam tarzı dolayısıyla gelişmiş olup, at üzerinde yaşayan ve savaşan bir halk olduğu için at üzerindeki sporlar ayrı bir öneme sahiptir. Bu sebeplerden dolayı Türk halklarında görülen, gökbörü, oğlak oyunu, kızbörü, beyge, cirit, cüdi, çögen (polo) atlı Türk sporları arasında yer alan bir spor dallarındandır. Onun dışında Türklere okçuluk ve avcılık ile uğraşmışlardır. Bu sporların hepsi Türklere at üzerindeki savaşçı yaşam tarzlarından ortaya çıkmıştır.

Yine benzeri bir şekilde savaşçı bir topluluk olduklarından dolayı güreş sporu Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu sporun Orta Asya’dan çok Anadolu’daki Türk halklarında popüler olduğu görülmekte, bu da Türk spor kültürünün savaşçı ve akıncı kimlik ile yoğurulduğunu kanıtlamaktadır.

⁹ İbrahim Öztekin, “Çağlar Boyunca Türklere Spor ve Osmanlı Devleti’nde Yakın Mücadele Sporları”, Türk Dünyası Tarih – Kültür Dergisi, Sayı: 224, s. 41 – 46, 2005.

İbrahim Öztekin, “Çögen”, Türkiye Olimpiyat Derneği Dergisi, Sayı: 3, s. 1 – 4, 2007.

İbrahim Öztekin "Tarihten Günümüze Türk Savaş Sanatları". Beyazkuşak, 2009. Alınan site: <http://www.beyazkusak.com/default.asp?max55=xp15&id=355&yazid=3>. Alınan tarih: 15.2.2012

¹⁰ Rıdvan Bal, *Türk Kara Kuvvetleri’nde Süvari Birlikleri: 1920 – 1965*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Kayak, seğırtmek gibi sporlar da Türklerin avcılık yaparken icat ettikleri sporlardır.

Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yapılan sporlar farklılık göstermiştir. Selçuklu döneminde geleneksel Orta Asya sporlarımız Fas ve Rum kültürüyle etkileşime girmiştir. Osmanlı Dönemi'nde saray sporu olan güreş, okçuluk gibi geleneksel sporlar varken Cumhuriyet Dönemi ile beraber gelen Batılılaşma politikasıyla geleneksel Türk sporlarına verilen önem azalmıştır.

Dünya spor tarihi analiz edildiğinde, insanların dünya genelinde spora karşı olan yaklaşımlarının Türklerin spora yaklaşımları ile benzer olduğu görülmektedir. İnsanoğlu kendini ölçmek, içinde bulunduğu sosyal grup içerisinde en iyiyi ölçmek ve değerlendirmek ihtiyacı duymaktadır ve bu ihtiyacı spor müsabakaları doyurmaktadır. Küreselleşme ve kapitalizm ile beraber insanların ölçme ve değerlendirme imkanları ve dolayısıyla da dürtüleri artmış, sporcular kendilerini dünya genelinde değerlendirebilme imkanına erişmişlerdir.

Çöğen (polo) sporu, kökenlerini Eski Türk tarihinde bulan bir spordur. Çöğen (polo), Türk Kültür Tarihi'nde bir savaş sanatı olarak da değerlendirilebilmektedir. Türk Kültür Tarihi'nde çöğen (polo), önemli bir yere sahiptir. Çöğen (polo) sporu, Türk kültüründen Batı kültürüne geçmiştir. Çalışmanın ilk kısımlarında Türk devletlerindeki kültür yapısının ve farklılıklarının spora nasıl yansıtıldığından bahsedilecektir.

Genel olarak Türk sporlarına bakıldığında literatürde kimi araştırmacıların belli bir spor türünü ele aldıklarını, kimilerinin ise Selçuklu veya Osmanlı gibi tek bir dönemi ele aldıklarını görürüz. Ancak bu çalışmanın amacı, bütün bu araştırma bulgularını inceleyerek Türk sporunun Dünya sporu içindeki yerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bütün geleneksel spor türleri bu çalışmada kısaca incelenmiş ve genel ve daha geniş bir manzaraya oturtulmuştur. Çöğen'in günümüzde polo olarak devam etmesi, güreş sporlarının olimpiyatlarda da yer alan

dünya genelinde bilinen sporlar olması ve olimpiyatlarda bu spor alanındaki milli başarımız Türk sporunun dünya genelindeki yerini göstermektedir.

TÜRK SPOR TARİHİNE GİRİŞ

Eski Türklerde “spor” Hun, Harzemşahlar, Samanoğulları, Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok Türk devletinde farklı çeşitlerde ve tarih boyunca büyük aşamalar kaydederek yapılmıştır. Bu sporlar; güreş, avcılık, atıcılık, binicilik, kılıç, okçuluk, yaya koşuları, atlama, sıklet kaldırma ve lobut atma, güz ve topuz kullanmak, cirit, çögen, gökbörü, tepük, tomak, kayak, matrak gibi sporlar olarak belirlenebilmektedir¹¹. Türk halklarının savaşçı milletler olmalarından ve bu oyunları iyi bir savaşçı olunabilmesi adına bir nevi antrenman niteliğinde yaptıklarından dolayı da iyi sporcular olmuşlardır.

Bu doğrultuda görülmektedir ki Eski Türkler, savaşçılık ve mücadele alanlarında kendilerini bulmakta ve bu alanlardaki başarıları doğrultusunda toplumda yerlerini almaktaydılar. Tarih boyunca Türk kadınlarının da erkekler gibi savaşçı olarak yetiştirilmiş olduğu ve çok kez de erkeklerle birlikte savaşa katıldıklarını tespit edilebilmektedir¹².

Altay bölgelerinde görev alan arkeologlar kurganlarda bulunan eserlere ve çalışmalara dayanarak, Altay’da Türk eserlerinin yirmi beş yüzyıl öncesine kadar uzandığını tespit etmişlerdir. Hakan gök tanrının yeryüzündeki temsilcisi, Hatun ise ana tanrıça Umay'ın temsilcisi kabul edilmekteydi. Hatunun korumaları olarak okçulukta usta, atlı kadın birliklerinin bulunabildiği de bilinmektedir. Ayrıca Türk toplumunda erkeklerin yanında kadınların savaştığı veya geride kalıp çocuklara

¹¹Ahmet Kolbaşı. "Türk Kültür Tarihinde Spor". Alınan site: http://www.kultur.gov.tr/ęprtaş/turizm_tr.asp?belgeno=32117, 2005. Alınan tarih: 15.2.2012.

¹² Cemile Ündücü Arıkoğlu-Fahri Türk, "Kamu Hayatında Türk Kadını", *TÜBAR-XXXI-/2012-Bahar*. s. 33, 2012.

bakarken onları korumak için savaştıkları da bilinmektedir. Dolayısıyla bu dönemlerde kadınların da kahramanlık değerine sahip oldukları görülmektedir¹³.

Nitekim erken tarihlerde görüleceği gibi; İskitler'in genç kadınları da erkekler gibi at üzerinde ok ve kargı kullanmaktaydılar. Okçulukta ustalığıyla nam salmış Skit alpinin işareti "yay, bele bağlanan kemer ve kemere asılan altın kadeh" olarak ifade edilmiştir¹⁴. "Skit alpi" bir düşman öldürmeden kahramanlar meclisinde diğer kahramanlarla şarap içme hakkı kazanamazdı. Yine bir alplik belirtisi olarak Tanrı Dağları'nda sol elleriyle kılıçlarını, sağ elleriyle de kadehlerini tutan erkek heykelleri bulunmaktadır. Bunların yanında Göktürklerden kalan ve ellerinde kadeh tutan kadın heykellerine de rastlanmaktadır¹⁵. Buradan da bir kez daha kadınların erkeklerin yanında kahraman statüsüne ulaşabildikleri görülmektedir.

Türk topluluklarını "fatih" yapan bu kahramanlık ve askerlik ruhu, Çin kaynaklarınca da doğrulanmaktadır. M. Ö. 36 yılında, savaşta ölen Hun hakanı Çi – çi'nin kendisini yok edeceğini beklediği Çin ordusunu beklerken, aşağıdaki söylevi verdiği rivayet edilir:

Boyun eğmeyeceğiz. Çünkü öteden beri Hiung – nular kuvveti değerli bulur, bağımlı olmayı düşkünlük olarak görürler. Savaşçı süvari hayatımız sayesinde, adı yabancıları titreten bir ulus olduk. Çünkü bilirler ki, savaşta savaşçıların kaderi ölümdür. Biz ölsek de, kahramanlığımızın ünü kalacak, çocuklarımız ve torunlarımız diğer ulusların efendisi olacaklardır¹⁶.

Köktürk Dönemi Kitabeleri'nde, "bilge" ve "alp olmak" yanında, "erdem" sahibi olmak da gerektiği belirtilmektedir ve alplik ve erdem sahibi olmak yolu ile "er atı (er adı)" kazanılmaktaydı. "Er atı" alan ise, "bengü taş"denilen ve ölen kişinin şanını sonsuzluğa taşıyacak olan bir abide mezarına hak kazanmaktaydı. "Er adı"

¹³ Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999. s. 12.

¹⁴ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 15.

¹⁵ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 15.

¹⁶ Ahmet Kolbaşı, a.g.e. para. 17

alan kimseler arasında, kitabelerde “el eş” ismi ile anılan bir alplar teşkilâtının var olduğu da bilinmektedir¹⁷.

Eski Türklerin, mabetlere bağlı spor kulüpleri çerçevesinde de, sık sık büyük bayramlar organize ettikleri bilinmektedir. Aralıksız üç gün – üç gece devam eden bu bayramlarda; pehlivanlar güreşmekte, koşu müsabakaları düzenlenmekte, atlar koşturulmakta, top oynatılmak ve ok atılmaktaydı. Bir atlas kumaş üzerine konan küçük hedefe oku hedefleyerek vuran, o ülkenin bir günlük beyi ilan olunmakta ve o gün için beyin bütün haklarını kazanabilmekteydi. Benzeri şekilde Dede Korkut Hikâyeleri’nde de Bamsı Beyrek’in, ok atıcılığındaki başarısından dolayı Kazan Han tarafından ödüllendirilerek han ilan edildiğini görmekteyiz¹⁸.

Yukarıdaki örneklerden de açıkça görüldüğü üzere, eski Türk topluluklarındaki spor müsabakaları erkek veya kadınların gerçek savaşçılar olarak niteliklerinin ne derecede olduğunu ölçmek için kullanılmaktaydı. Spor müsabakalarında başarılı sonuçlar alan sporcular ödüllendirilmiş ve onurlandırılmışlardır, böylece toplum içerisinde spor ve dolayısıyla da kuvvetli, çevik ve akıllı olmak gibi savaşçı özelliklerinin geliştirilmesi de teşvik edilmiştir. Sporda başarılı olmanın toplum içindeki önemini Büyük Hun Devleti’nin Hakanı Oğuz Kağan’ın ölürken çocuklarına söyledikleri sözlerden anlamak mümkündür:

"Ey oğullar ben çok yaşadım, çok savaşlar gördüm. Çok ata bindim. Çok ok attım. Çok kılıç kullanım ve çok güreştim. Düşmanlarımı ağlattım dostlarımı güldürdüm."¹⁹

Bundan yola çıkarak gözden kaçırılmaması gereken bir spor ve savaş sanatı da elbette okçuluktur. Okçuluk kökü çok eskiye dayanan, hatta Doğu Asya halklarında erken dönemde kötü ruhlara karşı savaşma ritüellerinde kullanılan dini bir faaliyet olarak bile gerçekleştirilmiştir²⁰. Zamanla Türk toplulukları bu sporda büyük başarı

¹⁷ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 48.

¹⁸ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 54.

¹⁹ İbrahim Öztekin, 2009. a.g.m. s. 1.

²⁰ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 53.

kazanmış, Orta Asya devletleri dönemlerinde at üzerindeki okçuluklarıyla diğer medeniyetlerin yüreklerine korku salmışlardır.

Bu konuda en eski belgeler – kayalara işlenmiş olan bir fresk – Türklerin okçuluk yarışları düzenlediklerini göstermektedir. Bu yarışlarda sporcular elli metre aralıklarla yere dikilmiş olan hedef levhalarına doğru dörtnala koşarken atın üzerinde doğrulup levhanın karşısından, yanından ve hedefi geçtikten sonra geriye doğru ok atmalarını içermektedir. Günümüzde Japonya'da da bazı bölgelerde dini törenlerde kullanılan bu tür okçuluk ritüelleri bulunmaktadır. Eski Türkler gök gürlemesi ve güneş tutulması gibi açıklanması zor doğa olaylarını kötü ruhlara yormaktaydı ve buna karşılık dört bir yana ve beşinci olarak göğe doğru ok atarak bir temizleme ritüeli yapmaktaydılar²¹. Pek çok eski kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de okun temizleyici ve kötü ruhlardan arındırıcı etkisi olduğuna inanılmaktaydı. Buradan da Eski Türklerin savaşçı toplum yapılarının dini inançlarla beraber toplumsal yapının her anına yansıdığını görmekteyiz. Her ne kadar okçuluk o dönemde dünyanın pek çok yerinde yaygın olsa da Türk kavimleri okçulukları ile nam salmışlardır.

Yapılan irdemeler sonucunda anlaşılacağı gibi Türk toplumundaki güç anlayışı alplık kavramı ile tanımlanmıştır. Sağlıklı vücudun tanımı da alpların fiziksel aktiviteleri doğrultusunda çizilmiştir. Alplık ruhunun hem dini hem de toplumsal nitelikleri toplumdaki sportif aktivitelerin de felsefesini belirlemiş, sporcuların ne şekilde örgütlendirildikleri ve değerlendirildikleri gibi etkenleri belirlemeye ön ayak olmuştur. Gençlik evleri, okçuluk geliştirme evleri gibi sporcu toplulukları bu anlamda ilk spor kulüpleri niteliğindedir²².

Yine Pi – yung'da, hayatında yer alan her gelenek bir sportif aktivite ortamı yaratmaktaydı. Alpın doğumundan ölümüne kadar olan sürenin her anı bir tören zinciri ile örülü olup, her törende bir sportif oyunlar zamanı olarak gerçekleştiriliyordu. Bu bozkırda yaşamının zorunlu bir sonucu olarak görülmekteydi. Her zaman ve hep güçlü olmak, gücü ve becerisi ile belirginleşmek, yine belirginleştiği alanda performansının ve başarısının sürekliliğini sağlamak, onun

²¹ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 53

²² Özbay Güven, a.g.e. s. 5.

sosyal statüsünü belirlemekte ve hatta bu yolla, aristokrat kökene sahip bir aile oluşturmak bile söz konusu olabilmekteydi²³.

Neticesinde bozkır, bir alp için bütünü ile bir spor alanıydı. Avlanmakla savaşmak, sporla dövüş arasındaki farkı ortaya çıkarmaktaydı. Av da tabii ortamında ve bütün fiziksel aktivitelerin sportif oyun olarak canlı hedeflere karşı gerçekleştirilmesini içermekteyken, savaşta elde edilen birikimler de bu aşamada kullanılmaktaydı. Bu anlamda da, avlanma aktiviteleri alplar için eğitim ve antrenman niteliğindedir²⁴.

Bu süreç içerisinde çöğen (polo) de; Eski bir Türk sporu olarak karşımıza çıkmaktadır. İranlılar bu sporu “çevgan”, Bizanslılar ise “çukanyon” adı ile oynamışlardır. Tibetçesi “pulu” olup, “top” anlamına gelmektedir. Haçlılar, Kudüs Seferleri sırasında bölgedeki Büyük Selçuk İmparatorluğu’nun devamı olan Türk Atabeylikleri’nin (1127 – 1259) askerlerinin, boş zamanlarında bu oyunu oynadıklarına tarihsel kaynaklarında yer vermişlerdir²⁵.

Bir nevi savaşa hazırlık için geliştirilmiş olan çöğeni incelemişler ve ilk kez burada görerek öğrenmişlerdir. Hatta Haçlılara ağır darbeler vuran ve Kudüs’ü haçlı işgalinden kurtaran Türk Eyyubi Devleti’nin Sultanı Yarıklı Türkmenleri’nden olan Selahattin Eyyubi, Halep ve Şam’da çöğen için birer adet “Gök Meydan” adı verilen geniş yarışma alanları tanzim ettirmiştir. Daha sonra İngilizlerin Hindistan’ı işgalleri sırasında (1764), Hindistan’da Babür Türk Devleti hüküm sürmekteyken, burada da İngilizler Türk’lerden çöğen oyununu öğrenerek ülkelerine götürmüşler ve “polo” olarak asilzadelerin oynadığı bir oyun ve olimpiik spor haline getirmişlerdir. Ayrıca Kıpçak ve Avar gibi Avrupa’da hüküm sürmüş Türk Devletleri de, bu sporun batıya taşınmasında rol oynamışlardır²⁶.

²³ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 54

²⁴ İbrahim Öztekin, 2005, a.g.e. s. 43.

²⁵ Doğan Durgun. *Türkiye’de Sporun Gelişimi ve Değişen Kullanıcı Gereksinimlerini Karşılama Yönde Modern Stadyum Yapılarının Temel Planlama Özellikleri*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007. s. 23.

²⁶ İbrahim Öztekin, 2007, a.g.e. s.2-4.

Çöğen (polo); atlı ya da yaya olarak, tek veya çift kale halinde oynanmaktadır. Tek kale meydanın ortasında, çift kale ise alanın iki ucunda yer almaktadır, fakat esas olarak atlı ve çift kale şeklinde oynanan oyun önem kazanmıştır. Top; yumruk ya da ayva büyüklüğünde, 10 – 15 cm. kadar çapa varmakta, yuvarlak ve sıkıştırılmış sert keçeden, şimşir, akçağaç veya söğüt ağacından yapılmaktadır. Topa vurulan ucu kıvrık, çöğen denilen sopalar, 120 – 150 cm. arasında, ortalama 130 Cm. uzunluğundadır ve kızılçık ağacından elde edilmektedir. Çöğen ile sürülen top, kaleye atılarak sayı elde edilmektedir ve takımlar, 3 ile 10 arasında değişen oyunculardan oluşmaktadır. Genellikle takımlar 6'şar kişiliktir²⁷.

Tüm bu belirlemelerin Eski Türklerde, bozkır halklarının günlük hayatında yer alan ve periyodik zamana bağlı spor bayramlarının bulunmasının da görülmesi ile birlikte, kapsamlı ve köklü bir spor kültürünün var olduğu söylenebilir.

Osmanlı Dönemi'nde ise; Osmanlı Türklerinin, özellikle saray ve saraya yakın çevrelerde spor faaliyetleri yaptıkları tarihi belgelerde yazmaktadır. Osmanlı şehzadelerinden, spora yapısı uygun olanlar ata binme, ok atma, cirit oynama ve kılıç kullanma gibi sporlarla eğitilmekteydiler.

Bunun yanında, İmparatorluğun Amasya, Edirne ve Manisa gibi önemli valiliklerine atanan küçük yaştaki şehzadelere; o illerin sporcuları eğitici olarak verilir, her yönden en iyi şekilde yetiştirilmeleri sağlanmaya çalışılırdı. Padişahlar da, İstanbul çevresindeki gezinti yerlerine giderek orada Enderun koğuşlarındaki sporcuları yarıştırdırlardı²⁸.

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, özellikle savaş amaçlarına uygun olarak sporcu yetiştirmek üzere “menzil” denilen birçok stadyum bulunmakta ve bu tesislerin bakım, onarım ve kullanımlarının süreklilikleri, vakfiyeler tarafından desteklenmekteydi. Her stadyumun, şeyhleri (başkanları) ve müritleri (sporcuları)

²⁷ İbrahim Öztekin, 2007, a.g.e. s. 1.

²⁸ Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 43-97.

vardı ve bunlar da, bir tekkede (kulüp) otururlardı. Şeyhlerin belirli aylıkları olur, müritlerden aylık alır ve parasız yemek yerlerdi²⁹.

17. yüzyıl, spor konusunda en gelişmiş devrini yaşamış olup, Sultan 2. Mahmut zamanında Enderun spor ve müzik akademisi haline getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve 20. yüzyıl başlarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti genç kuşakların özellikle düşünsel ve bedensel yönden o zamanların Avrupa gençliğini örnek alarak yetiştirilmesi amacıyla spora ağırlık verilmesini yönünde çalışmalar yapılmıştır³⁰.

Savaş sonrası yokluk ve yoksulluk dönemi yaşayan ve Osmanlı Dönemi'nin ağır dış borçlarını miras almış olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti de, o yokluklara rağmen bütçesinden spora çok önemli paylar ayırmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sadece iki ay sonra İdman Cemiyetleri İttifakı'nın emrine 17.000 TL verilerek bu para ile sporcuların, Paris'te yapılacak Olimpiyat Oyunları'na en iyi biçimde hazırlanarak katılmaları sağlanmıştır³¹.

Bir altının 10 TL olduğu bir dönemde yapılan 17.000 TL'lik bu yardım, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için gerçekten büyük bir fedakârlık olarak değerlendirilebilir. Nitekim 1924 yılı bütçesine; "Türk sporcularının pek yararlı ve gelecek için umut verici çalışmalarında yardım görecekları" sözlerinin açık bir kanıtı olarak, spor için Atatürk'ün talimatıyla 50.000 TL ödenek konulmuştur. Yine 1924 yılında yayınlanan Köy Yasası, köylerde "nişan alma, cirit ve güreş" gibi köy oyunlarını özendirici hükümlere yer vermiştir³².

Çalışmada da bu doğrultuda, Giriş Bölümü'nde çalışmanın ana konusunu teşkil eden kuramsal / kavramsal çerçeveye ilişkin değerlendirmelerde / belirlemelerde bulunulacaktır.

²⁹ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 36-37.

³⁰ Tolga Tayga, a.g.e. s. 141.

³¹ "Atatürk ve Spor" *Kırklareli Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü*. Alınan site: <http://kirklareli-gsim.gov.tr/ata.htm>. Erişim tarihi: 20.01.2012. para. 5.

³² "Atatürk ve Spor" KGHSİM, a.g.m., para. 6.

Çalışmanın Giriş Bölümü'nün ardından Birinci Bölüm'de, "Spor Kavramının Analizi ve Türk Kültür Tarihinde Spor" üst başlığı doğrultusunda; "Spor Kavramının Analizi", "Türk Kültür Tarihinin Analizi", "Türk Kültür Tarihinde Spor", "Eski Türklerde Spor Tarihi", Türklerde At Kültürü ve Atlı Türk Sporları", "Diğer Sporlar", "Selçuklular ve Diğer Türk Boylarında Spor", "Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'nde Spor", "Osmanlı Dönemi'nde Spor" ve "Cumhuriyet Dönemi'nde Spor" alt başlıkları bağlamında anlatımlarda / belirlemelerde bulunulacaktır.

Çalışmanın, "Türklerin Spora Katkıları" başlıklı İkinci Bölümü'nde, "Eski Türklerin Spora Katkıları", "Selçuklular ve Diğer Türk Boyları'nın Spora Katkıları", "Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'nin Spora Katkıları", "Osmanlı Dönemi'nin Spora Katkıları", "Cumhuriyet Dönemi'nin Spora Katkıları" ve Dünya Spor Tarihi'nin Analizi ve Türk Spor Tarihi'nin Dünya Sporuna Katkıları" alt başlıkları doğrultusunda açıklamalarda / değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Çalışmanın, "Türklerin Spora Katkıları Bağlamında Çöğen (Polo)" başlıklı Üçüncü Bölümü'nde ise; "Çöğen (Polo) Sporunun Analizi "Çöğen Sporunun Tanımı, "Çöğen Sporunun Kuralları", "Bir Savaş Sanatı Olarak Çöğen (Polo)", "Türk Spor Tarihi'nde Çöğen (Polo)", "Türk Kültür Tarihi'nde Çöğen (Polo) Sporunun Yeri ve Önemi" ve "Çöğen (Polo) Sporunun Batı Kültürüne Geçişi" alt başlıkları çerçevesinde anlatımlarda / belirlemelerde bulunulacaktır.

Çalışmanın Sonuç Bölümü'nde ise; çalışmada yer verilen kuramsal / kavramsal çerçevede genel olarak değerlendirilecek ve Türk Kültür Tarihi'nde spor kavramının / sürecinin ne şekilde yer aldığı ve Türklerin spora katkıları bağlamında erişilen sonuçlar özet mahiyetinde ele alınacaktır.

BÖLÜM -I

1. SPOR KAVRAMININ ANALİZİ VE TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR

1.1. SPOR KAVRAMININ ANALİZİ

Spor, toplumları birbirine bağlayan önemli ve etkili unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda da spor, insanoğlunun ilk dönemlerinden bugüne variyet gösteren ve günümüzde olduğu gibi geçmişte de toplumsal yaşam üzerinde oldukça etkili olan bir yapıyı ifade etmektedir. Neticesinde bu gerçekten hareketle de hemen hemen her toplum, gerek ulusal ve gerekse de uluslararası düzeyde spor etkinliklerinde yer almaya özen göstermiştir.

Spor kavramı / etkinlikleri, insanoğlunun ilkel dönemden itibaren zorunlu olarak doğal yaşam etkinliklerinin içerisinde bulunması ile kendisini ortaya koymaya başlamıştır demek yanlış olmayacaktır. Örneğin; beslenme ihtiyacını karşılamak durumunda olan insan, vahşi hayvanları avlamak adına mızrakları, okları ve/veya taşları kullanmaya başladığında, bir anlamda “gülle atma”, “cirit atma” ve “ok atma” gibi spor etkinliklerinin de ilk örneklerini ortaya koymaya başlamıştır³³.

Tarihsel süreç içerisinde spor, bir boş zaman değerlendirme etkinliği (rekreasyon) olarak da önem kazanmaya başlamıştır. Modern çağda yaşamını idame ettirebilmek için çalışmak durumunda olmayan zengin kesimin bir boş zaman etkinliği olarak karşımıza çıkan spor, zaman içerisinde genel anlamda yaşamın bir parçası haline gelmeye başlamış ve her kesim için önemli hale gelmiştir³⁴.

³³ Caner Açıkada, *Türkiye’de Spor Bilimlerinin Gelişimi*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010, s. 23.

³⁴ Yasemin Gök-Hakan Sunay, “Türkiye ve Fransa’da Uygulanan Spor Yönetiminin Kamu Yönetimi Açısından Karşılaştırılması”, *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, (2010), s. 7.

Spor kavramı, ilk olarak Eski Yunanca'da “asil ve kibar erkeklerin uğraşı alanında olan hareketleri” ifade etmek adına kullanılmıştır. İngilizce'de “spore”, “sports” ya da “sporting” gibi kavramlarla karşılanan Latince kökenli “spor” kavramı ise; “dağıtmak” ya da “birbirinden ayırmak” anlamlarına gelen, “disportore” veya “deportare” sözcüklerinden türetilmiştir³⁵.

Özellikle Orta Çağ'da Latincenin etkisinde kalan dillerde – bazı farklılıklar göstermekle birlikte – “dinlenmek ya da eğlenmek adına yapılan her türlü faaliyeti” ifade etmek adına kullanılmaya başlanan kavram, günümüzde de “yarışma, kazanma ve/veya başarıya çabası olan her türlü vücut faaliyetlerini içeren tüm etkinlikleri” içermesi adına kullanılmaktadır³⁶.

Klasik anlamda spor kavramı; belirli ölçüde güç ve beceri gerektiren yarışmalı ve eğlenceli etkinlikleri ifade etmek adına kullanılmaktadır³⁷. Günümüzde ise çağdaş spor anlayışı kapsamında, spor kavramının anlamının da oldukça genişlemiş olduğu görülmektedir. Bu geniş kapsamı çerçevesinde spor; eylemi gerçekleştiren (sporcu) açısından kazanmaya yönelik teknik ve fiziksel bir çabayı içeren, izleyen (seyirci) açısından yarışmaya dayalı estetik bir süreci ifade eden, toplumsal yapıya özgü niteliklere sahip ve bir anlamda da o toplumdaki çelişkileri olduğu gibi yansıtan, yerine göre toplumsal yaşama yön veren ve bireylere etkili bir amaç sunabilen önemli bir toplumsal kurum olarak değerlendirilebilmektedir³⁸.

Bu tanımlama, tüm spor dalları için de söz konusu edilebilecek bir tanımlama olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte spor; kendisine özgü kuralları, değerleri, etkileşim alanları, simgeleri / sembolleri ve süreçleri ile canlı bir yapıyı da ifade etmektedir.

Sonuç olarak bilinmektedir ki sporun en önemli amaçlarından birisi, sporcuları, yani bireyselliğini kazanmış insanları ister aynı takımında ya da isterse farklı

³⁵ Caner Açıkada, ag.e., s. 28.

³⁶ Hakan Sunay. Türk Spor Politikasına Analitik Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 346, (2010), s. 39.

³⁷ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/561041/sports>. Alınan tarih: 12.02.2012.

³⁸ Oğuz Kayabaşı, “Beden Eğitimi ve Spor”, *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, (2007), s. 36-37.

takımlarda olsun bir araya getirmek ve ortak sevinç, ortak keder, ortak kaygı gibi ortak duygulanımların birlikte yaşanması temelinde insanların bütünleşmesini sağlamak olarak ifade edilebilmektedir. Bu yönüyle de spor, büyük kitlelerin ilgi odağı olması bakımından hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önem arz eden kurumlar arasında yer almaktadır.

1.2. TÜRK KÜLTÜR TARİHİNİN ANALİZİ

Spor kültürünün ilk örnekleri, tarihi belgelerle de, kanıtlandığı üzere, Orta Asya'da yüksek bir kültür ve uygarlığın yaratıcıları olan Eski Türklerde görülmeye başlamıştır demek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda Orta Asya'da beden eğitimi ve spor kültürü, genel kültürel ve toplumsal yapılanmanın bir yansıması olarak doğmuş ve gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda da Orta Asya'da sportif etkinlikler, karşılaşmalar ve teşkilatlanma, söz konusu edilen bu toplumsal ve kültürel yapılanmanın izlerini taşımaktadır³⁹.

Orta Asya; coğrafyası, ekonomik üretimleri ve de en önemlisi büyük imparatorluklara komşu olmanın neticesinde şekillenmiş bir kültürel yapıya sahiptir. Beden eğitimi ve spor etkinlikleri de, yukarıda belirtildiği gibi böylesi savaşçı ve rekabetli bir yapıdan etkilenmiş ve bu çerçevede şekillenmiştir.

Eski Türklerde ordu ve askerlik önemli bir yere sahip olmuş ve Devlet'in kuruluşu, devamı ve yükselişi de, yine bu anlayış üzerine oturtulmuştur. Bu bağlamda da Türk topluluklarının ve Türk Devletleri'nin dayandığı temel gücün de, ordu ve bir anlamda yiğitlik örgütlenmeleri olduğu görülmektedir. Özellikle Hunlar ile Göktürk Devleti'nden itibaren, bu askerlik anlayışına bilgelik karakteri de dâhil edilmiş ve bu yeni olgu ile birlikte, sistematik bir düşünce ve devlet kurgusu da kendisini göstermeye başlamıştır⁴⁰.

Türk kültür tarihinde, insanların ilkel olandan gelişmişe, saf fiziksel kuvvetten bilgi ve zekaya dayanan bir güce doğru evrildikleri görülmektedir. Ticaret ve bilim

³⁹ İbrahim Öztekin, 2009 a.g.m., para. 2-6.

⁴⁰ Şerafettin Turan. *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 136.

hayatına atılan Uygur Türk topluluklarında ise askerlik anlayışı ikinci plana atılmaya başlanmıştır. Ancak alplık kavramı bu kültürde de önemini korumuş, hatta sadece insanların değil tanrıların da alplere büyük önem verdiğiğine inanılmıştır⁴¹. Eski Dunhular'ın da aynı şekilde öz yiğitlikleri ile ün yapan aksakallılara tapındıkları bildirilmektedir ki; bu durumda Gumilev, Türkler'de “kahraman atalar kültüne (culte des heros)” erişildiği kanaatine varmaktadır⁴².

Kırgız – Kazaklar'da, güçlü kahramanların mezarlarını “oba” olarak nitelendirilen höyükler şeklinde inşa etmişler ve animist bir kültürün izleri doğrultusunda, ata ruhlarının kendilerine rehberlik ettiğine inanmışlardır. Aynı şekilde, Issık Gölü çevresinde Hun hakanlarına ait olan ve “Kurgan” olarak adlandırılan mezarlar da, konu ile ilgili örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Altay ve Yenisey Türkleri ile Moğollarda da, oba kültürünün oldukça yaygın olduğu ayrıca bilinmektedir⁴³.

Tüm bunların haricinde Türkler, savaşçı bir askeri yalnızca bir “savaş makinesi” olarak değil, aynı zamanda gelişmiş ve olgunlaşmış bir ruhun yansıması olarak da görmekteydiler. Bundan dolayıdır ki Göktürk yazıtlarında büyük Türk kağanlarından bahsedilirken, “Alp Kağan” ya da “Bilge Kağan” ifadesi kullanılmış ve bu iki ifade birbirlerini karşılayan anlamlarda kullanılmıştır. “Alp” ifadesi Arapça'da, “battal” kavramı ile karşılanmıştır. “Battal” kavramının çoğulu ise “abdal”dır ki; abdal, “bilge insan” için kullanılan bir ifadedir. “Battal” tanımlaması, ilk olarak Kaşgarlı Mahmut tarafından kullanılmıştır. Bu bağlamda da Eski Türklerin kahramanlık hikâyelerinde “battal” tanımlaması ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Örneğin; Batta Gazi de olduğu gibi⁴⁴.

Eski Türklerin kahramanlıkları ile bilinen bir yaşayışa sahip olduklarını ortaya koyan bir başka yaklaşımda, İranlıların Avesta'da ve Şehname'de Türkler için kullandıkları “Tura” ifadesi ile kendisini ortaya koymaktadır. Kaşgarlı Mahmut, Alp

⁴¹ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 3.

⁴² Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 4.

⁴³ Oğuz Erten. *Türklerde Mezarlara At Gömme Geleneği -Sanat Tarihi Açısından Bir Bakış-*. Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2006, s.90-91

⁴⁴ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 5.

Er Tunga'ya Türklerin, "Tonga Alp Er" adını verdiklerini belirtmektedir. Tonga, filleri öldürmesiyle ünlü, son derece vahşi bir kaplan türüdür ve mecazi anlamda da "kahraman" kavramı yerine Türk onomastiğinde çok kullanılmıştır⁴⁵.

Eski Türkler içinde buldukları bozkır ikliminin etkisiyle tarımcılıkla uğraşmamış, hayvancılık ve avcılık ile geçimlerini sağlayan bir yaşayış şekline sahiptiler. Bu yüzden de Eski Türklerde ilk kahraman, hayvana üstün gelen insan kabul edilmiş ve daha sonra başka insanlarla mücadele etmenin de, insanın şahsiyetini geliştirdiğine inanılmıştır. Bu nedenle de Oğuz Türklerinde, insan vücudunun çeşitli bölümlerinin hayvana benzetilmesi söz konusu olmuş ve Dede Korkut hikâyelerinde de kahramanlar hayvana benzetilmiştir⁴⁶. İnsanın tarihin başından beri süregelen bu doğaya ve kendi yaratılışına hükmetme isteği, Türklerdeki spor anlayışıyla da yakından ilişkilidir. Eski Türk topluluklarında büyük öneme sahip alp konumuna ulaşabilmek için bir insanın diğer hayvan ve insanlardan üstün olması şarttı. Atları evcilleştirerek ile hayvanlara hükmedebildiklerini kanıtlayan biniciler, çöğen, cirit gibi sporlar ile at üzerindeki hareket kabiliyetlerini ve kuvvetlerini de kanıtlamışlardır. Bu anlamda Türk sporları savaş alanına bir ön hazırlık niteliğindedir denilebilir.

Örneğin; Oğuz Kağan Destanı'nda; "Orman içerisinde büyük bir vahşi hayvan varmış, at sürülerini ve halkı yiyormuş. Büyük ve çok yaman bir canavar imiş. Oğuz Han bu gergedanı öldürerek halkı kurtarır" denilmektedir. Dede Korkut Destanı'nda da; küçükken bir aslan tarafından beslenmiş olan Başat da, halka eziyet eden ve gençleri öldüren Tepegöz'ü öldürerek büyük bir üne ulaşmaktadır⁴⁷. Yine Oğuz Kağan Destanı'na benzer bir Türk masalında, Altun Han'ın oğlu, yedi kat gökyüzünün ötesindeki canavar ile yedi yıl çarpıştıktan sonra yenmekte ve üne ulaşmaktadır⁴⁸.

Bununla birlikte, Oğuz Kağan Destanı'nda da Dede Korkut Kitabı'nda da kahramanların, daha çok bireysel başarılar ortaya koydukları görülmektedir. Bu

⁴⁵ Leyla Kırkpınar, *Türk Kültür Tarihi*, İleri Yayıncılık, İzmir, 2011, s. 78.

⁴⁶ Leyla Kırkpınar, a.g.e. s. 85.

⁴⁷ Dede Korkut, *Başat ile Tepegöz*. Bordo Siyah Yayınevi, İstanbul, 2006,

⁴⁸ Pertev Naili Boratav, *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 135.

çerçevede Eski Türklerde kahramanlık, başkalarına üstün oluş fikri çerçevesinde algılanmış ve aynı zamanda bu gücün yerinde ve zamanında kullanılması önemsenmiştir. Oğuz Kağan, Er Manas ve buna benzer diğer bütün Türk kahramanları savaşta kimseye yenilmeyen, Çinli, Hintli ve İranlı düşmanlara karşı savaşarak zaferler kazanmış kahramanlardır⁴⁹. Savaşta savaşma güçleri ile barışta da sportif başarıları ile bu kahramanların tarihte yer aldıkları da ayrıca görülmektedir.

Atlı göçebelerin kendilerine özgü yaşayış biçimlerinden örnekler sergileyen Eski Türkler, büyük haraların ve sürülerin bakımları ile de ilgilenmişlerdir. Bu bakım sürecinde söz konusu olan süreklilik avları da, savaş antrenmanı ve bir çeşit spor olarak kabul edilmekteydi. Atlar kutsal sayılmakla beraber atlar insanların hayatı ile iç içeydi. Dini törenlerde, savaşta, sporda yani hayatın her alanında atlar bulunmaktaydı.

Alpler de başlarda sadece yiğit savaşçılarken, atın evcilleşmesiyle atlı savaşçılar olmuşlardır. Böylece at, Türk alpininin neredeyse vücudunun bir parçası haline gelmiştir. Kutsal olduğuna inanılan atın şans getirdiği, gelecek kötülükleri hissettiği, pusuya yatan düşmanları sezdiğine ve dostları tanıdığına inanılmaktaydı⁵⁰.

Binicilik ve ok atma faaliyetleri, aynı zamanda komşuları haraca bağlamak adına gerçekleştirilen akınlarla da geliştirilmiştir. Bu akınlar, aynı zamanda ulusal birlik duygusunun, ulusal gurur ve ulusal gururun bir gereği olarak ulusal kahraman anlayışının da çok erken dönemlerde gelişmesini sağlamıştır. Bu duruma Göktürk Yazıtlarında da değinilmiştir⁵¹.

Bozkır ve düzlüklerin günbatımından gündoğumuna kadar olan uçsuz bucaksız topraklarını kendi yurtları sayan Türkler, hem yaşadıkları iklim hem de savaşçı ve göçebe yaşam tarzları dolayısıyla çok dirençli bir yapı göstermekteydiler. Pek çoğu bir kabileye bağlı olarak Hakan'ın boyunduruğu altında yaşasa da, bazıları da hakanlardan bağımsız olarak kendi buyruklarına göre yaşamaktaydılar. Bunların

⁴⁹ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 11

⁵⁰ Ahmet Kolbaşı, a.g.m., para. 12

⁵¹ Abdülkadir İlgen, " Bozkır Göçebelerinde Sosyo-Ekonomik Yapı", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 49, (2005), s. 818-19.

başiboş, buyruk altına alınmayan, boyun eğmez ve yiğit savaşçılar oldukları kaydedilmiştir⁵². “Kazak” olarak bilinen bu topluluklar 20-40 kişilik gruplardan oluşan başsız topluluklardır. Kazaklar geçtikleri zorlu ve iyi eğitim sayesinde fiziki güç ve silah kullanım becerileri geliştirirler. Bu toplulukların geçimi ise, gayri nizami savaş şeklinde saldırılarla ve elde edilen ganimetlerle sağlanmaktaydı⁵³.

Eski Türklerde, göçebe halkları arasında da yoksul, zengin ya da asil halk ayırımı yapılmaktaydı. Egemenlik ve zafer anlayışlarının hakim olduğu toplum yapısında yönetim bakımından da büyük bir hiyerarşi mevcuttu. Toplumda kanun sayılan "töre" ve töreye ne kadar uyulduğu da hiyerarşi kavramını oluşturuyordu. En çekirdek olarak "aile", ailelerin bir araya gelmesi ile de oluşan "boy"lar ile birlikte hiyerarşik bir yapı ortaya çıkıyordu⁵⁴.

Sadece siyasî yapılanma değil, toplum da son derece hiyerarşik bir yapıya sahipti ve en üstte Hakan ve onun ailesi bulunurdu. Hakanın altında kimlerin bulunduğu dair hiyerarşik düzen çeşitli ailelerin sosyal konumunun farklılığı, ne kadar iyi savaşçı oldukları veya Hakan'ın ailesine ne kadar yakın oldukları gibi etkenler ile değişebilmekteydi. Kendisini Hakan'a kanıtlayan, çatışma ve savaşlarda üstün başarı elde eden aileler yükselmekteydi. Dolayısıyla sportif uğraşlar sosyal statü değiştirebilmenin bir aracı olarak toplumda büyük öneme sahipti.

Gömeç, kitabelerde ve Divanü Lûgat-i Türk gibi kaynaklarda geçtiği üzere Türklerin kullandıkları silahları ve savaş aletlerini şöyle sıralar:

At, ok, yay, kılıç, bükte, kınırak (hançer, kama), keş, kurman, sadak (okluk), kın (kılıç ve bıçak kabı), kalkan, süngüg, kargı, cida, gönder (mızrak), çomak (bir nevi topuz), batrak (ucuna bez bağlanan süngü), tug (birliklerine göre değişiyordu), ukruk (kement), kargu (ateş kulesi),

⁵² Abdülkadir İlgen, a.g.e. s. 823-4.

⁵³ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 13.

⁵⁴ Abdülkadir İlgen, a.g.e. s. 825-8.

köbrüğe (davul), yarık, cevşen (zırh), yoşuk, tubulga (tulga/ miğfer), küpe-yarık (vücudu kuşatan zırh), yelme eri (öncü, keşif kolu)⁵⁵.

Görüldüğü gibi Türklerin kullandıkları silahlar ve aletler çok çeşitliydi. Okçuluk, kargı ve kılıç kullanımının yanı sıra avlanırken kullanılan kement atma gibi uğraşlar da mevcuttu. Dolayısıyla bunları da Türk sporları arasında saymak mümkündür.

Alpların bu belirtilen savaş tekniklerinin çoğunda beceri göstermesi, mükemmel biniciler olmaları, cesur, kuvvetli ve güvenilir olmaları beklenirdi. Arkaya doğru da ok atabilmeleri, yenilmez savaşçılar olmaları ve özel giysiler giymeleri gibi alpları belirgin kılan özellikler Avrasya bozkırlarında korkulacak savaşçılar olarak nam salmalarını sağlamıştır. Türklerin demirleri kaliteli, atları daha hızlı ve dayanıklıdır ve bu yüzden yağmurda vb kötü hava şartlarında da korkusuzca savaşmaları ile bilinmektedirler⁵⁶. Bu ünleri ve beraberinde gelen beklentiler alpların yaptıkları sporlarda en iyi olmaları için onları zorlamıştır.

Alpların toplumda yüksek yerlerinin olduklarından ve iyi savaşçıların yine toplumsal hiyerarşik düzende üst sıralarda yer aldıklarından bahsetmiştik. Kılıç ve kemer (veya kuşak) ise bunların sembolüdür⁵⁷. Bu sembolizm Selçuklulara kadar gitmiştir. Kemerin altın veya gümüşten yapılmış olması takanın asil olduğunu göstermekte, hakanlar ve beyler de altın kemer takmaktaydı⁵⁸.

⁵⁵ Saadettin Gömeç, "Eski Türk Ordusunun Genel Mahiyeti", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 141, İstanbul, 1988, s. 6.

⁵⁶ Saadettin Gömeç, a.g.e., s. 5.

⁵⁷ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 35.

⁵⁸ Şerafettin Turan, a.g.e. s. 254.

1.3. TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR

1.3.1. Eski Türklerde Spor Tarihi

Önceki anlatımlarda da yer verildiği üzere, toplumların yaşayış biçimleri ve kültürel yapıları, sportif aktivitelerine de yansımış ve spor tarihinin şekillenmesinde en önemli etkenler haline gelmiştir. Çünkü insanoğlu öncelikle, doğa koşullarına uymak ve egemen olmak adına, kendisini korumak için vücudunu ve adalelerini geliştirmek istemiştir.

Spor, insanlık tarihinde başlangıcından bu yana, mutlaka ki öncelikle enerjinin boşaltılması, sağlık ve güzelliğin korunması, boş zamanların değerlendirilmesi ve ticari yararlar elde edilmesi amacıyla yapılmamaktaydı ve spor, insanlık tarihi ile birlikte, insanın kendisini koruma mücadelesiyle ortaya çıkmaya ve kendisini göstermeye başlamıştır. Örneğin; savaşların salt beden gücüne endeksli olduğu dönemlerde, spor etkinliklere savaşa hazırlık etkinlikleri olarak görülmekteydi. Bu bağlamda Eski Türklerde dönemlerinde, savaşa yönelik işlevleri olan sporları yapmışlar ve desteklemişlerdir⁵⁹.

Türk denilince akla gelen askerlik, cengâverlik ve fetih anlayışının temelinde de, mutlaka ki beden kültürünün ve sportmenliğin yatması söz konusudur. Bu bağlamda elde edilen bulgular ve belgeler de göstermektedir ki; Avrupa'nın henüz uygarlıktan uzak bir yaşam sürdürdüğü dönemlerde, Orta Asya'da yaşayan Türkler, beden kültürüne ve sportif bir yaşama önem vermişlerdir. Zaten bu nedendir ki tarih, Türkleri sportmen bir ulus olarak kaydetmiştir. Bu yönüyle de Türk spor tarihi, ulusal Türk tarihinin oldukça önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

Önceki bölümde de gördüğümüz üzere Türk kültürünün savaşçı bir kültür üzerine kurulmuş olmasından kaynaklı olarak en eski ve en yaygın Türk sporları askeri sporlardır. Eski Türk topluluklarına dair belgeler her daim Türk hakanlarının ve beylerinin avlarda veya savaşlardaki başarılarını detaylı olarak anlatmaktadırlar.

---

⁵⁹ İnal, a.g.e. s. 4-5.

Sporlarda başarı gösteren, güçlü ve kuvvetli bir insanın ruhunun da güçlü ve temiz olacağına inanılmaktaydı.

1200 yıl önce Arap müellifi Cahiz, “Fazail – ül Etrak” adlı eserinde Türklerle ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur⁶⁰;

“Türkün savleti şiddetli, azmi mekîndir. Atı hiç tetiğini bozmayarak düşman üzerine alabildiğine gider. Düşmandan korku nedir bilmeyen ve sırası gelince hayatını istihkar etmekten kaçınmayan Türk, hayvanını böyle alıştırmıştır. Atını bir defa çevirse bile at dönmez, bilâkis doludizgin gider. Meğerki birkaç defa zorlasın, Türk dönecek olursa da ölüm saçar. Çünkü ileri harekette olduğu gibi geri dönerken dahi okuyla vurur ve kemendinden emin olunmaz.

Türkler ile mukayeseye değer bir ordu yoktur. Harîcîlerin ve Arapların at sırtında iken ok atmaları zikre şayan değildir. Türk ise at üzerinde iken vahşî hayvanları, kuşları avlar. Havaya atılan ok hedeflerini, saklanmış olan av hayvanlarını, yere dikilmiş nişanları, uçan yırtıcı kuşları, hayvanını doludizgin sağa ve sola, yukarı ve aşağı sevk ederken vurur. Harîcîler hedefe gözünü uydurup bir ok alıncaya kadar Türk on ok atar. Arızalı yerlerde Türk, hayvanını Harîcî'nin dümdüz yerlerde sürebilmesinden ziyade sürer. Türk'ün iki önünde ve iki arkasında dört gözü vardır. Hayvanlarından birini dinlendirmek isterse, yere basmadan diğerine geçer.

Sürat ile uzun zaman at üzerinde inkitâsız gece ve gündüz beldelerden beldelere varmak hususunda Türkler Harîcîler ile birdir. Şu kadar ki, Harîcî'nin hayvanı Türk'ün atı kadar mütehammil değildir. Harîcî, hayvanını yalnız süvariler kadar tedavi edebilir. Türk ise; bu hususta baytardan daha hazıktır ve istediği gibi terbiye etmek için hayvanını kendi eliyle doğurmuş ve taylığından beri kendi büyütüştür. Hayvanı daima kendisine tâbidir. Arkasından gelir. Kendi sıçrarsa hayvanı da sıçrar. Türk eğer hayvanına ad takmış ise hayvan o adı bilir. Türk'ün bütün müddet – i ömrünü hesap etsen yerde oturduğu günleri nadir bulursun.

⁶⁰ Halim Baki Kunter, "Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar", *Eski Türklerde Spor*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 57.

Türk diğer askerler ile yola çıktığı vakit onlar on mil mesafe kat edinceye kadar av kaydetmek için sağa ve sola ayrılarak dağların tepesine kadar gider. Yerde yürüyen, saklanan, yere konan hatta uçan kuşları avlar.

Uzun menzillerde herkesin yorulduğu, meşakkatin şiddet kesb eylediği, artık hiç kimsenin ağzını açmağa mecali kalmadığı, bir taraftan da soğuğun şiddetinden herkesin donmak raddelerine gelip önlerindeki yolun bitmesini beklediği zaman o dinçtir. Böyle meşakkatli ve imtihatlı yürüyüşlerden sonra konağa varıldığı zaman herkesin iki ayağını ayırıp oturduğu, hasta gibi inlediği ve rahatlanmak için kimi esnediği kimi dayanıp yattığı sırada Türk, bunların yürüdüğünün iki misli yol yürümüş ve avlanmak için onlardan ziyade kendisini yormuş olduğu halde gözüne bir yaban merkebi ya da bir geyik ilişecek olsa hiç yol yürümemiş ve hiç yorulmamış, sanki bütün o mezâhimi çeken bir başkası imiş gibi kemâl – i kuvvet ve şetâretle derhal avın arkasından sıçrar.

Eğer asker iki dağ arası dar bir vadide ya da köprübaşında sıkışacak olursa Türk, atını mahmuzlayarak asker arasından geçip diğer taraftan bir yıldız gibi doğuverir. Sarp bir geçitten geçecek olurlarsa yürümeği bırakıp dağın doruğuna yükselir ve diğer bir mahalden dağ keçisinin inemeyeceği korkunç yarlardan aşağıya sarkar ki sen Türk'ün kendisini nasıl bir muhâtaraya ilka eylediğine ve birkaç defa bu gibi mahallerden aşmış ve geçmiş ise nasıl sağ kaldığına taaccüp edersin. Halbuki Türk daima böyledir. Türk'ler daima hâl – i harptedir. Bu mücadele din ve mezhep için olmayıp hürriyet, istiklâl ve ganimet içindir. Türk hürriyetini ve iradesini kimseye vermez.

Türklerin bünyeleri hareket üzerine müesses olup durgunluk ve sükûnetle başları hoş değildir. Zekâ ve fitrat sahibi olduklarından, daima iş güç ile meşgul olmak isterler. Ruhî kuvvetleri bedenî kuvvetlerine faiktir”.

Türklerin en eski milli sporlarından biri de güreş sporudur. Birebir dövüşte üstünlük gösteren bir spor olan güreş, Selçuklu döneminde Orta Asya'dan gelen

kültürün Fars kültürü ile birleşmesiyle sarayda kabul görmüştür. Konya'da bir güreş tekkesi açılmış, konuyla ilgili zamanında kural kitapları yazılmıştır⁶¹.

Ancak asıl milli güreşimiz yağsız karakucak güreşidir. Eski Türklerde güreşin adı “yıkışma” ya da “yakalaşma”dır. O dönemlerde elbise ile yapılan bu güreşmede, sonraları, 700 yıl kadar önce, Osmanlı İmparatorluğu'nda Rumeli'den etkilenilmiş ve güreşçilere yağ sürülerek oyun daha güç hale getirilmiştir.

Türk spor kültürünü inceleyecek olursak, judo sporunun kökünü Eski Türklerde buluruz. Judo elbiseli güreşten başka bir şey değildir. Orta Asya'da Türk devletlerinde yaygın olarak yapılan ve tüm dünyada tanıtılarak, artık dünya şampiyonaları düzenlenen “Kuraş”, judonun atasıdır. Bu spor da, judo elbisesine benzer bir elbise ile yapılmaktadır⁶².

Orta Asya Türklerinden beri süre gelen bir Türk geleneği olan okçuluk da ünlü milli sporlarımızdandır. Eski Türkler, kısa fakat çok kuvvetli olan kuram yaylar kullanırlardı⁶³. Hem piyade olarak hem de at üzerinde ileriye olduğu kadar geriye doğru da ok atabilen, hızla hareket ederken bile isabetli ok atmayı bilirlerdi⁶⁴. Okmeydanı'nda kurulan ünlü kemankeşler otağı, 15 ve 16. Asırlarda emsalsiz ustalar yetiştirmiştir. Bu arada lodos, poyraz, gün doğuşu, batı, kible, karayel, yıldız gibi yönlerde esen rüzgârlara atılan kamyş ve tahta oklarla kurulan menziller, yani kırılan rekorlar, erişilemeyecek kadar yüksektir⁶⁵.

Eski Türkler, kılıç kullanmakta da ustaydılar. Bu ustalık, “şimşirbazlık” adında bilinmekte ve günümüz eskrim sporuna benzemektedir. Türklerin kullandığı kılıçlar başlıca olarak yatağan veya pala idi. Yatağan Osmanlı'da yeniçerilerin kullandığı

⁶¹ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 105.

⁶² <http://www.turkdosport.com/brans.asp?id=22>. Alınan tarih: 18.03.2012.

⁶³ Özden S.-Gündüz G.-Onay S. M., "Türkler'de Yay Yapımı ve Ağaç Kullanımı", *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, Cilt 5; sayı 1, (2009), s. 5.

⁶⁴ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 233.

⁶⁵ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 246.

meşhur kıvrık Türk kılıcıydı. Pala ise, daha ziyade bahriye askeri ve süvariler tarafından kullanılan, yatağandan daha geniş alanlı bir kıvrık kılıçtır⁶⁶.

Türklerin ünlü silahları arasında ayrıca zincir saplı veya yekpare saplı gürzler de bulunmaktaydı. Orta Asya'da topuz veya Boz-toğan adıyla bilinen bu silah hem savaşta hem de spor müsabakalarında kullanılırdı. Spor için mermer gürz veya somak gürz de kullanılır. Sırf idman gürzleri bile 250 kg'dan ağır olurdu. Bunların Gürz, sağ ve sol elde, farklı yönlerde ve belirli kurallar çerçevesinde çevrilip sallanarak, kaldırılıp indirilerek kullanılırdı⁶⁷.

Eski Türklerin en dikkat çeken sporlarından biri de yine kökleri Orta Asya'da olan tokmak sporudur. Bu oyun bazı çevrelerde bugün futbolun atası olarak kabul edilmektedir. Ali Kuşçu'nun kısaltarak Türkçe'ye çevirdiği "Tarih – i Hata" ve İranlı bir tüccar olan Hoten'in yazdığı eserde;

"Türklerin öküz ödünü şişirip, ayak topu oynadıkları yahut ata binerek değnekle bu topa vurmak suretiyle müsabakalar düzenledikleri nakledilmektedir. Tokmak, aslında tabanı kösele olmayıp, üstü gibi deriden yapılmış kısa konçlu bir çeşit çizmenin adıdır. Öküz ödünden yapılmış top oynanırken, ayağa bu giyildiği için adına tokmak oyunu denilmiştir"⁶⁸.

Günümüzde bütün dünyada Uzakdoğu sporları olarak bilinen pek çok döbüş sporu da Orta Asya Türk kokenlidir. "Kung – Fu" olarak bilinen Wu – Shu'nun tarihi, 3000 yıldan fazladır. Çin'in gerçek tarih yazarlarına göre, Wu – Shu bir Türk sporudur. Çinliler, Türklerin vahşi ve acımasız savaş tekniklerinden dolayı uzaydan bile görülebilen meşhur "Çin Seddi"ni yapmak zorunda kalmışlardır. 1600'lü

⁶⁶<http://www.turkiyegazetesi.com/makaledetay.aspx?ID=266687#.UDi4P9bN8Sw>. Alınan tarih: 25.3.2012.

⁶⁷ Atif Kahraman, a.g.e. s. 595-597.

⁶⁸http://www.turkkarate.com/index.php?option=com_content&view=article&id=52:spor-tarihi&catid=20:oguzhangenc&Itemid=33. Alınan tarih: 15.3.2012.

yıllarında Japonya'nın Okinawa adasının işgali edilmesi ile adaya gelen kempo hocalarının kurduğu Okinawa – te'nin günümüzdeki adı Karate – do'dur⁶⁹.

Halk Edebiyatı örnekleri ve bazı atasözlerinde geçen sözcük ve deyişler, Eski Türklerde çatışmayı işaret etmesine karşın, spor ve müsabaka anlayışı ile yapılan yumruk dövüşlerinin boksun ilkel bir biçimi olduğunu, ancak Türkler adına boksun önemini kanıtlamaktadır⁷⁰. Günümüzde hala boksun kökeninin nereden geldiği kesin olarak kanıtlanabilmiş değildir.

Örneğin, Yakut Türklerinde “Pujila” adı verilen bir tür boks da, oldukça yaygın ve bilinen bir türü idi. Louvre Müzesi'ndeki Aşunnak kazılarında bulunan M.Ö. 2000 yılları başlangıcına ait, pişirilmiş topraktan bir Babil kabartmasında, iki boksörün mücadelesi görülmektedir. Sağ ayaklarını öne basan, sağ yumruklarını savunmaya hazır tutan, sol yumruklarını hız alma ya da engelleme durumuna sokan bu iki, sakallı boksörün vücutlarının üst bölümü çıplak, alt bölümü ise dizlerine kadar inen bir eteklik ya da önlük ile örtülüdür⁷¹

Bütün bu sporlarda başarılı olmanın en büyük kazancı, ulaşılan ünvardır. Bu sporlar Türk ulusunu, özellikle askeri kuvvetleri, güçlü, çevik, becerikli, zorluklara karşı dayanıklı, silah kullanmakta becerikli ve soğukkanlı savaşçılar haline getirmiş, Türk ulusu da kendilerini her zaman zaferden zafere götüren bu özelliklerini korumak için savaşın olmadığı dönemlerde bile talim etmeyi ve sporu sürdürmüşlerdir. Antrenmanlarını her zaman seve seve yapan Türkler, bu sayede iyi bir spor ahlakına ve bunun getirdiği maddi ve manevi faydalara sahip olmuşlardır.

M.Ö. 100 yılına dayanan eski Çin kaynaklarında, Amur Bölgesi'nde oturan bir Türk kabilesinin halkının ayaklarına 15 cm. genişliğinde ve 160 cm. uzunluğunda tahtalar takarak kar ve buzda hareket kolaylığı sağlayan pabuçlar kullandıklarından söz edilmektedir. O dönem bunu karda hayvan avlamak için kullanırken günümüzde bu kayak sporunun tarihteki ilk örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ünlü genel

⁶⁹ Genç, ag.e. 2006.

⁷⁰ Erhan Aydın, " Eski Türk Yazıtlarında Benzetme İlgisiyle Kurulmuş Cümleler Üzerine", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 21, (2006), s. 69.

⁷¹ Genç, a.g.e., s.14

Türk tarihçisi Prof. W. Eberhard, yine bu kaynaklara dayanarak Eski Türklerde kayak ve kayakçılıktan bahseder. Çeşitli Hun kavimleri ve Göktürk boyları kayak ve kızak benzeri şeyler kullanmışlar ve Çinliler de Türkler için “tahta bacaklı, at ayaklı, benekli ala at” gibi tanımlar kullanmışlardır⁷².

Önceki bölümlerde de söz edildiği gibi Eski Türklerde ilk spor kulüpleri olarak kabul edilebilecek, gençlerin bir araya gelerek sporlarda müsabaka edebildiği gençlik evleri bulunmaktadır. Bu evlerde bütün gün oda etrafında koşmak gibi koşu antrenmanları yapılır, bu suretle cesaret tecrübesi denemeleri yapılmış olunurdu. Gençlik evlerine bağlı “initiation”a benzer manevi (cesaret tecrübeleri) âdetlerin Orta Asya’da yaygın olarak varlığı bilinmektedir⁷³.

Orta Asya’da oldukça yaygın bir gelenek olarak yer alan erkek evlerinde savaşçılar okçuluk talimi yapabilmekteydi. Bu evleri ilk spor kulüpleri olarak da değerlendirilebilecek bu topluluklarda atış ve isabet becerileri kuvvetli olan kişiler kademelere ayrılırlar. Bu kademeler tıpkı Uzak doğu dövüş sporlarında olduğu gibi farklı kuşak biçimleri ve renkleriyle belirlenirdi. Göçebe – avcı toplumların erken dönemlerinin yaygın uygulaması olan bu gelenek, Eski Türklerin de adetleri arasında yer almaktaydı⁷⁴.

Benzer şekilde M.Ö. 6. yüzyılda Chou Dönemi’nde de askeri dövüş sporları ve silah kullanımı öğreten Pi – yung adlı askeri bir alplık okulu bulunuyordu. Hakan ve daha yaşlı alplar başka genç asilleri veya hakan soyunu eğitirlerdir. Bu okulda "kağni" adı verilen iki tekerlekli savaş arabalarının kullanımı, bu arabalarda ve at üzerinde dövüş, silah kullanımı ve okçuluk gibi şeyler öğrenmekteydiler⁷⁵.

Gerek Pi – yung adı ile olsun, gerekse “El – eş” adı ile ve de gerekse “Serdar” adıyla kurulmuş bulunsun, bu kuruluşlarla ilgili en dikkat çekici şey gençlerin

⁷² Hüseyin Salman. "Eski Türk Kavimleri ve Devletlerinde Kayakçılık" *The 10th ICHPER•SDEuropean Congress and the TSSA 8th International Sports Science Congress*, Antalya, 2004, s. 4.

⁷³ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 34.

⁷⁴ Ahmet Kolbaşı, a.g.m. para. 34.

⁷⁵ Özbay Güven, a.g.e. s.22-23.

kendilerini kanıtlamak için alan sağlamalarıdır. Bu teşkilatlar sporların sadece savaş için talim etmekten daha fazlası olduğunu açıkça göstermektedir, çünkü bu kuruluşlara ancak okçuluk, güreş, binicilik ve avcılık gibi yerel sporlarda başarılı olanlar kabul edilirdi. Bu durum bilinçli ve sistematik beden gelişimi aktivitelerinin ve sporcuların teşkilatlanmasının Türkler tarafından çok eski dönemlerden beri yapılıyor ve yapmakta olduğunu kanıtlamaktadır.

M.Ö. 645 yılında, o günün sporcuları alplar tarafından kurulan, sporda ve savaşta kendini göstermiş kadın ve erkeklerin toplandığı, bir spor kulübü anlayışının Türklerde 3000 yıl önce gelmiş olduğunu göstermektedir. Çinli bir tüccar olan Son – Wen Türklerin Orta Asya'da Kaveşka şehrinde düzenlediği bir spor karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır;

“Mabetlere, bağlı spor kulüpleri sık sık büyük bayramlar organize ederler. Aralıksız üç gün üç gece devam eden bu bayramlarda pehlivanlar güreşir, insanlar koşar (yarışır), atlar koşturulur, top oynanır, ok atılır”⁷⁶.

Bunun yanı sıra mabetlere bağlı spor teşkilatları da sıkça bayramlar ve festivaller düzenleyerek bunlarda spor müsabakalarına ve beden eğitimi faaliyetlerine yer vermekteydiler. Bunlar bazen üç gün aralıksız sürer ve güreş, at yarışı, top oyunu ve okçuluk gibi pek çok spora yer verilirdi. Tarihin ilk olimpiyatları olarak da nitelendirilebilecek bu festivaller, Eski Türklerde yüksek bir spor anlayışının varlığını göstermektedir⁷⁷.

Bozkır halklarının günlük hayatında yer alan, periyodik zamana bağlı, spor bayramlarının bulunması Örneklendirilmesi gerekirse, okçuluk bayramı bütün Orta Asya'da yaygın bir uygulama idi. Her yıl belli bir zamanda düzenlenirdi. Bu geleneğin Orta Asya'daki bütün halkların katılımıyla gerçekleştiriliyor olması, olaya uluslararası bir boyut da katmaktadır.

⁷⁶ Özbay Güven, a.g.e., s. 25.

⁷⁷ İbrahim Öztekin, 2009, a.g.m., para. 12

1.3.1.1. Türklerde At Kültürü ve Atlı Türk Sporları

1.3.1.1.1. Gökbörü / Oğlak Oyunu

Gökbörü oyunu, Orta Asya Türklerinde kökleri olan, günümüzde Kırgız, Kazak ve Özbeklerin milli bir spor olarak oynadıkları bir atlı spordur. Kökbörü veya Kazaklarda Kökpar isimleriyle de bilinen Gökbörünün amacı otlakta at koştururken oğlakları kapmaktır. Oyundaki oğlak, başı ve ayakları kesilerek içine saman doldurulduktan sonra karnından dikilir ve o gece su içinde bırakılır. Böylece hayvanın ağırlığı otuz kırk kiloyu bulur⁷⁸. Oyunda iki, üç veya dört gruptan oluşan 40-50 atlı katılır. Bu atlılardan en hızlısı oğlağı kapar, diğerleri atlıyı kamçılıyarak, attan düşürerek veya atı yıkarak oğlağı elinden almaya çalışır⁷⁹.

Gökbörü Türkmenler genellikle bayramlarda, düğünlerde ve belli at sayısı bulunduktan sonra oynamaktadırlar. Özellikle sünnet düğünlerinde Türkmenlerin yaşamış oldukları vilayetlere düğün sahipleri, şayet eğer zenginlerse, tarafından davetiyeler gönderilerek büyük bir organizasyonla en az üç gün oğlak oyunu oynanmaktadır. Düğün sahipleri tarafından oğlak oyununu kazananlara büyük hediyeler (para, altın ve çeşitli hediyeler) verilmektedir⁸⁰.

Gökbörü düğünlerde ve bayramlarda oynanmanın yanı sıra askere gönderme zamanı geldiğinde de pek çok yerde oynanır, çünkü gökbörünün iyi bir askerde olması gereken özellikleri sağladığına inanılır. Oyuncu hem çevik, kuvvetli hem de atı ile iyi bir iletişim içerisinde olmalıdır. Dahası oyunda savunma ve saldırıda oyuncuların birlik içinde hareket etmeleri ve birbirlerini anlamaları büyük önem taşır. Dolayısıyla bu oyunun halk içindeki takım ruhunu, birliği ve beraberliği pekiştirdiğine inanılır⁸¹.

⁷⁸ Doğan Kaya. "Kırgızların Milli Oyunu Kökbörü", İzzet Gündar Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler, Türkoloji Yayınları, İstanbul, 2005, s. 1-2.

⁷⁹ Devocioğlu, a.g.e., s. 59.

⁸⁰ Timur Davletov, "Geleneksel Türk Sporü Kök Börü", 2008. Alınan site: <http://www.turansam.org/makale.php?id=103>. Alınan tarih: 26.3.2012.

⁸¹ Kaya, a.g.e., s. 2-3.

1.3.1.1.2. Kızbörü

Özbeklerde gökbörü ya da oğlak oyunu, üzerinde sular, hendekler ve yükseklikler bulunan bir arazide oynanmaktaydı. Evlilik törenlerinde kesilmiş hayvan kız tarafından kaçırılmakta ve damat tarafı da gelini kovalamaktaydı. Bu durumda da oyunun adı, “Kız – Börü” almaktaydı⁸².

1.3.1.1.3. Matrak

Matrak oyununun birçok çeşidi olmakla birlikte günümüzde bilinen türü iki kişi arasında kalkan ve matrakla yapılan türdür. Adeta bir çeşit gösteri gibi sunulan matrak oyununda amaç rakibin kafasına matrak ile dokunmaktır. Oyuncular öteki ellerinde kalkan yerine kullanılan özel bir yastıkla kendilerini savunmaya çalışırlar⁸³.

Matrak oyunu, 160 çeşit oyunu ihtiva etmektedir. Bunlardan en ünlüleri: kesme, bağla, sanı, bagal, sürme, kulak, bağla – top, top – kafa adını taşıyan hareketlerdir⁸⁴.

1.3.1.1.4. Tomak

“Tomak” sözlük manası itibariyle, ağaçtan yapılan top anlamına gelmektedir. Tomak oyunu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de Enderûn – u Hümayûn’da oynanan oyunlardan birisidir.

Osmanlı'da sarayda oynanan tomak oyunundaki tomak aracı, içi kar keçesiyle doldurulmuş yumruk büyüklüğünde meşin toplardan oluşur. Bunlar 70-80 cm uzunluğunda altı sırimdan örülmüş sapa bağlıdır. Bu sapın ucundan tutularak rakibin

⁸² Sporbilim Dergisi. "Eski Türklerde Spor", 2012. Alınan site: <http://www.sporbilim.com/sayfa.asp?mdl=haber&param=2>. Alınan tarih: 26.3.2012. para. 3.

⁸³ "Geleneksel Spor Dalları", Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu. a.g.m. "Matrak" altbaşlığı, para. 1.

⁸⁴ Atahan Efkan Çalış. "Matrak" 2012. Alınan site: <http://www.matrak.gen.tr/turk-ata-sporu-matrak>. Alınan tarih: 20.3.2012. s. 10.

sırtına top ile vurulur, vücudun başka kısımlarına vurmamak yasaktır. Oyun süresiz olmakla beraber Osmanlı'da Padişah ne zaman buyur ederse o zaman sona ermektedir⁸⁵.

1.3.1.1.5. Beyge

Beyge, günümüze kadar anlamını ve amacını koruyan sporlardan biridir. Yarışı düzenleyenler, her köyün kendine has özelliklerini dikkate alarak ata binilecek yeri belirler. Beyge oyununun amacı evlenme çağına gelmiş kızların talip olanlar arasında seçim yapabilesidir. Kıza en iyi ve en hızlı at verilir ve verilen işaretle kız koşmaya başlar. Kızın talipleri onu kovalar ve onu yakalayıp kucaklayan genç kazanmış olur ve hemen yarıştan sonra kız ile nikahlanır. Eğer kızın istemediği bir talip yaklaşırsa kız elindeki kamçısıyla onu uzaklaştırır⁸⁶.

Beyge atlarını buldukları yerden alarak belirtilen yere götüren insana “Aydauşı” denilmektedir. Atlar belirtilen yere geldiklerinde, at aydauşı onları sıraya dizerek işaret vermesinden sonra yarış başlar. Beyge 100 ve daha fazla katılımcısıyla belki de at yarış oyunları arasında katılımcıların en fazla olduğu oyundur⁸⁷.

1.3.1.1.6. Cirit

Cirit, Türklerin çok eskiden beri bilinen ve davul zurna eşliğinde yapılan atlı savaş sporlarından birisidir. Mızrağın savaş aleti olduğu zamanlarda, atalarımız cirit oynayarak mızrak idmanlarına daha iyi hazırlanıyorlardı. Cirit; gözü pek, korkusuz yiğidin yetiştirilmesini, ata, savaşa, kana, yiğidin ve atın alıştırılmasını sağlayan bir oyundur.

⁸⁵ Atıf Kahraman, a.g.e., s. 618-20.

⁸⁶ Sebahattin Devecioğlu, a.g.e. s. 60, 2007.

⁸⁷ Karapınar M, vd. *Türk Spor Tarihi*. Milli Eğitim Bakanlığı 11. sınıf öğretim programı. s. 2, 2006.

Türkler bu atlı oyunu Orta Asya'dan günümüze taşımışlardır. Cirit, 16. yüzyılda bir savaş oyunu olarak kabul edilmiştir. Selçuklu döneminde ciritin yerini çevgan ve gökbörü olsa da, 19. yüzyılda Osmanlı sarayında yerini almıştır⁸⁸.

Cirit 70-120 m'lik bir alanda iki takımla oynanır. Oyuncular alanın gerisinde 5'şar, 6'er veya 7'şer kişilik gruplar halinde dizilirler. Oyuncuların bir elinde cirit diğer ellerinde kamçı bulunur. İki tarafın birinden bir atlı öne fırlayarak rakip takımın oyuncularına ciriti fırlatıp geri döner. Rakip oyuncu onu takip ederek ciriti kaçan oyuncuya fırlatır. Bununla beraber ilk oyuncunun takımından başka bir ciritçi onu karşılar ve oyun böylece sürer. Bu sırada oyuncular takımları için puan kazanmaya çalışır⁸⁹.

1.3.1.1.7. Cündi

Hıristiyan dünyasında “şövalye” neyse, İslam dünyasında da “cündî” oydu. Oldukça iyi yetiştirilen cündîler, her şeylerini at üzerinde yapabilecek kadar kabiliyetliydi. Doludizgin koşan iki atın sırtında birbirlerinin başlarındaki portakalı oklarıyla vurabilir, atların dizginlerini eyerlerini değiştirebilir, hatta atları değiştirebilirlerdi. O kadar hızlı koşarlardı ki; koşan bir ata dahi arkasından yetişip binebilir, at üzerinde çok iyi kılıç kullanır, hedefe ok atma, mızrak savurma, gürz kullanma başta olmak üzere envai çeşit savaş tekniğini yapabilirlerdi⁹⁰.

“Cündîler” adı verilen atlı yiğitlerin cirit oynayan sporculardan oluşan takımlarıydı. Cündî olabilmek için çok iyi kılıç ve pala kullanabilmek, ok atabilmek ve illâki çok iyi ata binmek gerekiyordu. Kendileri gibi, atları da oldukça eğitliydi. At, her şeydi onlar için. Bir kudret simgesi olan Padişah ve vezir tuğları dahi, atın yelelerinden ve kuyruğundan yapılırdı.

⁸⁸ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 497, 1995.

⁸⁹ "Geleneksel Spor Dalları - Atlı Cirit", a.g.e. 2012.

⁹⁰ Doğan Yıldız. *Çağlar Boyunca Türklerde Spor*, Telebasım Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 436.

1.3.1.1.8. Çöğen (Polo)

Günümüzde "polo" olarak bilinen veya bazen çevgan diye geçen çöğen adındaki Orta Asya sporu dünyanın çeşitli yerlerinde görülen at üzerinde topla oynanan bir spordur. Kimi tarihçi çevganı Fars oyunu olarak görürken, oyunun esasında Orta Asya'dan süregelen kökenleri bulunmaktadır⁹¹. Türklerin yerleştikleri farklı yörelerde türlü adlarla anılan, ancak aynı öz ve kural kapsamı içerisinde oynanan bir oyun olan "çöğen" ya da "çöğene", bazı yörelerde "çögan", "çevgan", "bandal", "çukanyon", "tubuk" ya da "tuy" adıyla da bilinmekteydi. Çöğen oyununun ilk kez Türkler tarafından oynandığı, belgelerle de ifade edilmektedir. Bununla birlikte, bazı kaynaklarca bu oyunun Çinliler ve Araplar tarafından bulunduğu öne sürülürken; bazı tarih araştırmacıları ise, oyunun vatanının Tibet ve Moğolistan olduğunu iddia etmektedirler⁹².

"Çöğen" ya da bugün yaygın olarak kullanılan adıyla "polo" ve edebi metinlerde çok kullanılan karşılığı ile "çevgan oyunu", Asya'dan dünyanın değişik yerlerine dağılmış bir atlı top oyunudur. Bazı oryantalist ve İslam tarihçileri bu oyunu tamamen "çevgan" adı ile İranlılara mal ederken, bu bakış açısı, Türk kültürünün bu oyuna katkısını özellikle görmezlikten gelmekte ya da en azından kültür merkezli olarak yorumlanıp eleştirilebilecek bir tutum sergilemektedir demek yanlış olmayacaktır. Bu dinamik oyunun, eski Türklere yönelik olarak maçlar şeklinde daha eski yıllardan beri pek çok metinde konu edildiği de bilinmektedir. Daha sonraları da "çöğen (polo ya da çevgan oyunu)", özellikle iki unsuru sopa ve top edebi metinlerde bir dünya görüşü, evren ve kader anlayışı olarak gündeme gelmiştir⁹³.

Bu doğrultuda bilinmektedir ki; ata çok iyi binen ve koşum takımını geliştiren Türkler, bu yetkinliklerini sportif faaliyetlerde de göstermişlerdir. Nasıl ki at; üzengi gem, eğer ve kolon gibi donanımlarıyla Türk kültüründe ya da medeniyetinde seçkinleşerek dünya medeniyetlerine örnek olduysa, bir spor hayvanı orak da

⁹¹ İbrahim Öztekin, a.g.e. s. 1, 2007.

⁹² İbrahim Öztekin, a.g.e. 2005. s. 2.

⁹³ İbrahim Öztekin, a.g.e., 2005, s. 3.

dünyaya çöğen / polo somutunda kendini göstermiştir denilebilir. Bu doğrultuda belirtildiği gibi, her ne kadar bazı batılı yazarlar poloyu seyyahların ve divanların veri desteğiyle Farslara armağan etmeye çalışmışlarsa da, atın çok amaçlı kullanımı ve bunun için gerekli koşum ve kullanım Türk tarihiyle birlikte düşünüldüğünden, bu sporun da Türklere mal edilmesi gerektiği üzerinde artık uzlaşıldığı da söylenilebilir.

Çöğen, geniş ve düz bir alanda, ekip oyunu olarak oynanırdı. Bir binicilik oyunu olan çöğende, her iki ekipte de eşit sayıda oyuncu yer alırdı. Oyun alanının iki yanında, iki dikine konulmuş kaleler bulunurdu. Bazı uygulamalarında ise, tek kale olurdu ve bu kale de, oyun alanının ortasında bulunurdu⁹⁴.

Çöğenin kuralları ilk kez, Türkler tarafından geliştirilmiştir ve bu oyun, at üzerinde oynandığı için büyük bir beceriyi gerekli kılmaktadır. At ile binicisi arasında tam bir uyum zorunluluğu olduğu için de, sürekli olarak ve birlikte yoğun çalışma istenirdi. Çöğen için hazırlanan atlarda, bazı nitelikler aranır ve özel eğitim yöntemleri uygulanırdı. Atın topa doğru sıçraması, süratle giderken kısa dönüşler yapabilmesi, ani durması ve çabuk hareketlerle geçebilmesi, binicinin isteklerini çabuk kavraması ve gürültüden ürkmemesi gerekirdi. Dolayısıyla bu spor için eğitilen atlar da birinci sınıf savaş atları olurlardı⁹⁵.

Çöğen, ok atma yarışları, güreş, cirit ya da mızrak atma yarışmaları, atlı oyunlar ve yarışlar gibi Türklere davulsuz ve zurnasız olmazdı. Bu doğrultuda da “çöğen (polo oyunu)”, mehter eşliğinde oynanmaktaydı. Methet siyasi gücün bir göstergesi olduğu için, aynı zamanda oyunda, savaşta ya da törende müzik çalma yetkisi ile bir siyasi otoriteye işaret etmektedir⁹⁶.

Günümüzde bu atlı sporun oynandığı ülkelerde polo alanı, 273 x 150 m. boyutlarındaki çim alanda oynanmaktadır. Sahanın iki tarafında dikilen kale direklerinin arasındaki mesafe, 7,3 metredir. Polo topunun ağırlığı 120 – 130 gr., çapı

⁹⁴ İbrahim Öztekin, 2005, a.g.e., s.2.

⁹⁵ Rıdvan Bal, a.g.e., s. 5-6.

⁹⁶ Muammer Eroğlu. “Çevgân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.1988 ,s. 53.

ise 8,3 cm.'dir. Polo sopasının uzunluğu 112 – 135 cm. arasındadır ve ağırlığı da, 198,5 gr.'dir⁹⁷.

Polo sopası, kural gereği sağ elle tutulur. Oyun yedişer dakikalık “çaka” denilen sekiz devre üzerinden oynanmaktadır ve toplamda 56 dakika sürer. Her çaka arasında üç dakika, dördüncü çakadan sonra beşer dakika ara verilmektedir. Oyun her iki takımdan atlı dört oyuncudan oluşmaktadır⁹⁸.

Çöğenden sonra atlar günde durmaksızın 90 km yol kat edebilecek hale gelirdi. Bu yüzden de günde uzun mesafeler kat etmesi gereken Türk ordusu bakımından idealdirler. Orta Asya Türkleri göçebe oldukları için gün içerisinde sürekli yol kat etmesi gereken atlara ihtiyaç duymalarının yanı sıra dayanıklı atlar aynı zamanda savaş taktikleri için de gerekliydi. Ağırlıklı olarak vur-kaç taktiği kullanan Türklerin düşmana büyük bir hız ve kuvvetle hücum edebilmesi, ardından da yine büyük bir hızla kaçabilmeleri gerekmektedir. Bu yüzden hızlı ve yorulmayan atlar savaşta zafer kazanmaları açısından büyük önem taşımaktaydı.

Ravendi, Selçuklu hükümdarlarından Sultan Muhammedi tasvir ederken onun guy ve çöğen oynadığından bahsetmiştir. Anadolu Selçukluları devrinde de çöğen çok ilgi toplayan bir oyun olup, Kayseri ve Niğde gibi büyük kentlerin meydanlarında oynanırdı. Selçuklular bu oyunu, top ile beraber “guy – u çevgan” olarak adlandırdılar⁹⁹. Bu anlatımları destekleyen görsel ise, Şekil 3.2.'de verilmektedir.

Bugün, Avrupa ve Amerika'da birçok ülkede büyük ilgi toplayan ve daha çok “polo” adıyla bilinen bu oyunun, Türklerin Orta Asya'dan beri oynadıkları “çöğen” oyunuyla özde hiçbir ayrılığı olmadığı da bilinmektedir. “Çöğen (polo / çevgen oyunu)”, özellikle iki önemli unsuru “sopa (çevgan)” ve “top (guy)” ile edebi metinlerde bir dünya görüşü olarak karşımıza çıkan “evren” ve “kader” anlayışını karşılayacak şekilde gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda Farsça'da “çevgan”,

⁹⁷ Muammer Eroğlu, a.g.e., s. 54.

⁹⁸ İbrahim Öztekin, a.g.e., 2005, s. 4.

⁹⁹ Deniz Erim, a.g.e., s. 17.

Türkçe’de “çögen”, oyunun sopa temelinde bir adlandırması iken, “polo” Tibetçe “top” anlamında kullanılan bir adlandırmadır¹⁰⁰.

Çögen; Dede Korkut hikâyelerinde, Ali Şir Nevai’nin yazılarında, Babürname’de, Yusuf Has Hacıp’in Kutadgu Bilig’inde, Kaşgarlı Mahmud’un Divan – ül Lügat – it Türk’ünde ve Evliya Çelebi’nin eserlerinde de yer almaktadır¹⁰¹.

Osmanlılarda yarışma, mehter müziği ve marşları eşliğinde başlar ve devam eder. Orta Asya’da ve diğer Türk devletlerinde de yarışmalar, mehter benzeri bir ekip ya da davullu borazanlı müzik aletleri eşliğinde sürer. Yenilen ekip, galiplere ziyafet verir. Bu oyun; Türk – Moğol, İlhanlılar, Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Babürler, Kölemenler, Selçuklar ve Osmanlılarda yaygın olarak oynanırdı. Uzak Doğu’da, Çin ve Japonya’da da önem kazanmıştı. Çinliler bu oyuna, “chui wan (topa vurmak)” diyorlardı¹⁰². Takımlar arası çögen müsabakaları ile ilgili görsel, Şekil 3.3.’de yer almaktadır.

Çögen, İranlılar “çevgan” ve Bizanslılar da “çukanyon” adı ile oynadıkları eski bir Türk sporudur. Haçlılar, Kudüs seferleri sırasında bölgedeki Büyük Selçuk İmparatorluğu’nun devamı olan Türk Atabeylikleri’nin (1127 – 1259) askerlerinin, boş zamanlarında bu oyunu oynadıklarını belirtmektedirler¹⁰³.

Bu kapsamda çögen sporunun öncelikli olarak, savaşa hazırlanan ya da hâlihazırda bir savaş içerisinde bulunan askerlerin savaş eğitimi almalarına yönelik olarak kullanıldığı bilinmektedir. Askerlerin atları ile birlikteliklerinin ya da uyumlarının önemli olması bakımından, bu nedendir ki çögen oyununda binici ile at birbirlerine son derece uyum içinde bulunurlar ve atlar, bu oyun için özel olarak yetiştirilirler. Bu nedenle binici ve at, oyunu birlikte ve ortak oynarlar. Hatta at o hale gelir ki, oyun sırasında topu gözetler ve kovalamaya başlar¹⁰⁴.

¹⁰⁰ İbrahim Öztekin, a.g.e., s. 2.

¹⁰¹ İbn Bibi, a.g.e., s. 138.

¹⁰² Cem Atabeyoğlu, a.g.e., s. 254.

¹⁰³ İbrahim Öztekin, a.g.e. s. 1.

¹⁰⁴ İbrahim Öztekin, a.g.e., s. s.2.

Bir yönüyle de bir “savaş oyunu” ya da “savaş eğitime yönelik bir oyun” olması bakımından, bu oyunun tehlikeli yönleri de bulunmaktadır. Örneğin; havalanan top, oyuncuların değişik kısımlarına ve atların ayaklarına çarparak ağır yaralanmalara ya da kırıklara neden olabilmekte ve ciddi sakatlıklar doğurabilmektedir. Top da o kadar çok darbe almaktadır ki; bazen o da, ona vuran çöğen de parçalanabilmektedir. Haricinde çöğen atların ayaklarına dolanabilmekte ve hem atlar hem de süvarileri düşebilmektedir¹⁰⁵.

Bu bağlamda, savaş eğitime hazırlık olan çöğen oyununda binici; ata hâkimiyet, at üstünde kıvraklık, hareket, denge ve elindeki sopayı hünerle kullanma yeteneklerini geliştirmekte ve savaşta da, bu sopanın yerini kılıç ya da mızrak almaktadır.

Bir nevi savaşa hazırlık için geliştirilmiş olan çöğenin inceliklerini Avrupalılar, ilk kez Haçlı Seferleri sırasında görmüş ve öğrenmişlerdir. Hatta Haçlılara ağır darbeler vuran ve Kudüs’ü haçlı işgalinden kurtaran Türk Eyyubi Devleti’nin Sultanı Yaruklu Türkmenleri’nden olan Selahattin Eyyubi, Halep ve Şam’da çöğen için birer adet “Gök Meydan” adı verilen geniş yarışma alanları tanzim ettirmiştir¹⁰⁶.

Daha sonra İngilizlerin Hindistan’ı işgalleri sırasında (1764), Hindistan’da Babür Türk Devleti hüküm sürmekteydi ve burada da İngilizler, Türklerden çöğen oyununu öğrenerek, ülkelerine götürdüler ve polo olarak asilzadelerin oynadığı bir oyun ve olimpiik spor haline getirmişlerdir Ayrıca Kıpçaklar ve Avarlar gibi Avrupa’da hüküm sürmüş Türk Devletleri de, bu sporun Batı’ya taşınmasında rol oynamışlardır¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Cem Atabeyoğlu, a.g.e. ,s. 273.

¹⁰⁶ Murat Şahin, a.g.e. 2003.

¹⁰⁷ Serap Duha, a.g.e. s. 4, 2010.

1.3.1.2. Diğer Sporlar

1.3.1.2.1. Okçuluk / Avcılık

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere okçuluğun Orta Asya'dan başlayarak Türk kültüründe hem spor hem de dini bakımdan büyük öneme sahiptir. Ok ve yay kültürel öneminin yanı sıra siyasal ve hukuki bir sembol de olmuştur¹⁰⁸. Osmanlı Dönemi'nde de Türkler okçulukta başarılarını sürdürmüşlerdir. 1555 yılında Osmanlı'ya gelen Avusturya elçisi Türk okçuluğunu şu şekilde anlatmaktadır:

"yedi sekiz yaşındayken ok atmaya başlıyorlar. On, on iki sene devamlı surette talim yapıyorlar. Bunun neticesinde, kolları gayet kuvvetli oluyor. O kadar maharet kesbediyorlar ki, hedef ne kadar küçük olsa gene isabet temiz eyliyorlar. Kullandıkları yay genellikle bizimkinden çok sağlamdır. Hem kısa olduğu için kullanılması kolaydır. Yaylar tek bir ağaç parçasından yapılmıştır. ... Bir Türk, uzun antrenmanlardan sonra en sağlam okla kirişi kulağının arkasına kadar gerebilir¹⁰⁹."

Orta Asya'da özel alplık okulları bulunurken Osmanlı'da da benzeri şekilde "Kemankeş" yani okçu yetiştirmek için özel tekkeler ve talim alanları bulunurdu. Okmeydanı gibi pek çok meydana haftanın iki günü kalabalık seyirciler önünde ok atma gösterileri yapılırdı. Padişah arada bu atışları ziyaret eder, sporcular arasında başarılı ve paraya ihtiyacı olanı görürse onları ödüllendirirdi¹¹⁰.

1.3.1.2.2. Güreş

Güreş, Türklerin uğraştığı en eski sporlardan biridir. Kültürümüze özgü olarak tarihte Türklerin yaptığı güreş türleri şöyledir: Karakucak, yağlı, aba, şalvar ve Kırım

¹⁰⁸ Göksu, Erkan . " Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hakimiyet Anlayışındaki Yeri" *Kemankeş Türk Okçuluğu Federasyonu*, 2009. Alınan site: <http://www.kemankes.com/makaleler/?yazar=erkangoksu>. Alınan tarih: 26.03.2012.

¹⁰⁹ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 239, 1995.

¹¹⁰ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 241-2, 1995.

Türklerinin yaptığı bazı güreş türleri. Gerek ülkemizde ve gerekse de diğer Türk diyarlarında güreş yapanlara, "pehlivan" ya da "pehlevan" denilmektedir.

Oğuz boylarının Anadolu'ya yerleşmesiyle güreşte de bazı farklılıklar yaşandı. Selçukluların Müslümanlığı kabul etmesiyle güreşin şamanist öğeleri bırakılarak Farsluların bazı kuralları uygulanmaya başladı. Yine Selçuklularda büyük öneme sahip güreş sporun geliştirmek ve yeni ve yetenekli sporcular yetiştirmek adına Konya'da bir tekke açılmıştır¹¹¹.

Eski Türklerde güreş, aşağıdaki şekillerde yapılmıştır;

Karakucak Güreşi:

Karakucak güreşi Türklerin en eski güreş biçimidir. Bu güreşte pehlivanlar ayaklarına siyah renkte "pırpıt" adındaki çarıklardan giyerler. Pehlivanlar yaşlarına, kuvvetlerine ve tecrübelerine göre boylara ayrılır. Diğer güreşlerden farklı olarak Karakucakte "deste boyu" yerine "ayak boyu" vardır. Kökeni Orta Asya'ya dayanan Karakucak günümüzde minder güreşi olarak uyarlanmıştır¹¹².

Aba Güreşi:

Ülkemizde Gaziantep ve Hatay yörelerinde yaygın olan Aba güreşinde güreşçiler aba giyip belerine kuşak bağlarlar. Bölge geleneklerine göre yarım kollu, kaban uzunluğunda kalın kumaştan ve bazen de keçe kılından örülmüş olarak yapılmış aba köyün ortak malıdır ve her köyde en az 2-3 aba bulunmaktadır. Genelde 7 dakika süren bu güreş yerde genelde 2 dakikadan fazla sürmez¹¹³.

¹¹¹ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 105, 1995.

¹¹² Güven Özbay ve Erkan Öncü. "Yağlı Güreşlere Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi" *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*; 13 (2): 194, 2011.

¹¹³ "Geleneksel Spor Dalları - Aba Güreşi", a.g.e. 2012.

Kökene Orta Asya'dan gelmekte olan bu güreşte eski dönemlerde kadınların da güreştiği bilinmektedir. Günümüzde de hala Asya'da bazı Kafkas halkları aba güreşi yapmaktadır¹¹⁴.

Kırım Türk Güreşi (Tatar Güreşi):

Hıdrellez, tepreş gibi kültürel festivallerde Kırım Türklerinin geleneksel olarak düzenlediği bu güreş müsabakalarında pehlivanlar giyiniktir. Birbirlerini karşılayıp tokalaştıktan sonra pehlivanlar rakiplerinin beline ellerindeki kuşağı bağlayarak rakiplerine karşı duydukları saygıyı ifade ederler. Sonra birbirlerini bellerindeki kuşaklardan tutarak güreşmeye başlarlar. Ayakta durmak yasaktır. İki omzu yere değen güreşçi kaybetmiş sayılır¹¹⁵.

Şalvar Güreşi:

Ülkemizde Kahramanmaraş bölgesinde yapılmakta olan Şalvar güreşi çok eski çağlarda Türkmenlerde yapılan bir güreş çeşididir. Daha önce Karakucak güreşindeki gibi pırpıt ve kispet uzunluğundaki şalvarlarla yapılan güreşler günümüzde artık kısa şalvarla yapılmaktadır. Güreş, göbek veya dizler yere değince ayakta başlar. Tıgkı yağlı ve Karakucak güreşinde olduğu gibi pehlivanın göbeğinin göğe bakmasıyla oyun sona erer. Kazanan pehlivan, rakip pehlivanın taraftarlarından en az iki kişi ile güreşmeden şalvarını çıkarmaz¹¹⁶.

Yağlı Güreş:

Ata sporlarımızdan biri olan Yağlı güreş, esasında karakucak güreşin yağ sürülerek yapılan şeklidir. Orta Asya Türk geleneklerinin, Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra Rumelilerle etkileşime girmesiyle güreşte yağ kullanılmaya başlamıştır. Bu yüzdendir ki günümüzde de Trakya ve Balkan bölgelerinde yağlı güreş özellikle

¹¹⁴ "Geleneksel Spor Dalları - Aba Güreşi", a.g.e. 2012.

¹¹⁵ Serap Duha. "Türklerde Spor Kültürü" *Türkiye Güreş Federasyonu Dergisi*. sayı 5: 1-5, 2010.

¹¹⁶ Sebahattin Devocioğlu, a.g.e. s. 36, 2007.

yaygındır. Edirne’de Sarayıçi mevkiinde her yıl tertiplenen “Kırkpınar Güreşleri”, Türklerin Rumeli’ye geçişini belgeleyen tarihi bir olayla ilişkilidir¹¹⁷.

Pehlivanın yağlanmasıyla oyundaki kaba kuvvet etkeni azaltılmış, pehlivanın daha taktiksel düşünebilme imkanını sağlamıştır. Belki de bu yüzden yağlı güreş günümüzde en popüler güreş türüdür.

Atatürk de güreşi ve güreşçiyi koruyup teşvik ettiği gibi, kendisi de güreşmiştir. Atatürk, Muhafız Alayı’na alınacak olan askerlerin mutlaka çok iyi pehlivan olmasını isterdi¹¹⁸.

1.3.1.2.3. Kayak

Tarihi kaynaklar, Türklerin kayak yaptıklarını belirtmektedir. Türkler, kayak sözcüğü yerine, “çana” sözcüğünü, kızak yerine de “çanak” sözcüğünü kullanıyorlardı. Türkler, kemikten veya tahtadan patenleri ayaklarına geçirerek kışın en soğuk günlerinde bile, samur ve sincap avlayıp bunların ticaretini yapıyorlardı¹¹⁹.

İsviçreli Prof. Hess kayak tarihini incelerken kayak buluşunun “Bütün kış karla örtülü olan Sibiry’a’nın kayakçılığın asıl vatanı olması tabii olduğu gibi, tarihi deliller de Sibiry’a’nın en kuzey noktalarında yaşayan Türk ve Moğol kavimlerine” ait olduğunu söylemektedir. Eski Çin kayıtlarına göre Amur bölgesinde oturan Türkler ayaklarına 15 cm. genişliğinde ve 160 cm. uzunluğunda tahtalar takarak kar ve buzda avlanmayı kolaylaştırdıklarından bahsedilmektedir. MÖ 100 yılına dayanan bu kayıtlar kayak sporunun geçtiği en eski kayıtlardan biridir. Tarihçi Prof. W. Eberhard yine bu kaynaklara dayanarak eski Türklerde kayak ve kayakçılığını mevcut olduğundan söz eder. Yine M.Ö. 500 yıllarında Çin halkının ayaklarında kayakla gördükleri Türkler için, “tahta bacaklı, at ayaklı, benekli ala at” gibi tanımlar kullandığı saptanmıştır¹²⁰.

¹¹⁷ Sebahattin Devecioğlu, a.g.e. s. 37, 2007.

¹¹⁸ Atif Kahraman, a.g.e. s. 188, 1995.

¹¹⁹ Sebahattin Devecioğlu, a.g.e. s. 25, 2007.

¹²⁰ Oğuzhan Genç, a.g.e. 2006.

1.3.1.2.4. Seğirtmek / Koşu

Çeşitli sosyal etkinliklerle ilgili olarak (ölüm, doğum, düğün, sosyal yardım v.b.), bozkır atları ile 10 – 14 km., hatta 100 km.'lik arazi koşuları yapılırdı.

1.3.1.2.5. Binicilik ve At Yarışları

İlk kuruldukları Orta Asya bölgesinin coğrafi şartları, Türkleri doğayla mücadelede atın desteğini almaya zorlamıştır. Öyle ki; hem bu zor bozkır şartları hem de yaşadıkları yarı göçebe hayat tarzı, Türkler için atı vazgeçilmez hale getirmiştir. At hem taşınmada hem avlanmada hem de günlük hayatta Türklerin en büyük yardımcısı olmuştur. Bu mecburiyet, zamanla atın destanî bir varlığa dönüşmesine neden olmuştur.

Atı ehlileştirip üzerine binen ilk millet Türk milleti idi. Türklerin tarih öncesi devirlerde yaptıkları mağara çizimlerine baktığımızda yer ile gök arasında sürekli gidip gelen kanatlı at Ög at'ı ve kargı, kılıç, ok ve yay kullanan süvari resimleri görmektediriz. Kaşgarlı Mahmud'un "At Türk'ün kanadıdır" sözü de Türkler için atın kültürel ve hatta o zamanlar için dini önemini ortaya koymaktadır. Ölüler için yapılan törenlerde atlar bulunur, bazı Türk kavimlerinde ölen kişinin atı da beraberinde gömülürdü. Orta Asya'dan beri atlara isim verme geleneği mevcuttu¹²¹.

Eski Türklerde at yarışları ya düğünlerde, toylarda, cenaze ve ölümlere saygı törenlerinde ve şenliklerde yapılır, yani kutlama veya saygı gösterme amaçlı olurdu. Diğer çeşit at yarışları ise mücadele ve rekabet sebebiyle yapılırdı. Orta Asya'da bazen iki ordu karşı karşıya geldiğinde bir çatışmanın önlenmesi için her taraf bir alp veya pehlivan çıkarır temsili olarak onları güreştirirlerdi. Bu yarışmanın galibi

---

¹²¹ İbrahim Öztekin, a.g.e. 2009.

savaşın da galibini belirler, böylece iki orda arasındaki anlaşmazlık kan dökülmeden çözüldü¹²².

Eski Türkler milattan önceki yıllarda atalarından kalma gelenek icabı sonbaharda (sekizinci ay) atların semirdiği, tayların çoğaldığı bir zamanda Tai – lin denilen yerde umumi bir toplantı tertip ederlerdi. Tai sözü tanrılara kurban sunmak için, bir orman etrafında at koşturmak demektir. Eğer orman yoksa söğüt dalları dikilerek işaretlenir, bir miktar atlı dikilen bu söğüt dalları etrafında dörtlü üç defa dönerlerdi. Bu güz bayramında yapılırdı. Kurban kesilip tanrılara sunulduktan sonra eti herkesçe yenir ve sportif oyunlar ve at yarışları eşliğinde şenlikler yapılırdı.

Atların ve biniciliğin önemi ve savaş ve şenliklerde bu kadar sık karşımıza çıkması göz önünde bulundurulursa Orta Asya'da oynanan pek çok sporun neden at üzerinde oynandığını anlamak kolay olacaktır. Gökbörü, kızbörü, beyge, cirit, cündü ve at üzerinde okçuluk bunlara örnektir.

1.3.1.2.6. Tepük

Tepük oyununun ne zaman ortaya çıktığı tam olarak tespit edilememiş ise de, Kaşgarlı Mahmut'un Divân – ı Lügati't Türk adlı eserinde bu oyunun Orta Asya'da oynandığını görmekteyiz. Adı geçen eserde, “Kurşun eritilerek oval şekilde kalıplara dökülür ve üzerine keçi kılı, keçe ya da başka bir şey sarılır. Bu büyükçe topla ayakla teperek oynanır” demektedir¹²³.

Kaşgarlı Mahmut'a göre; kurşun eritilerek “ağırşak (tekerleğe benzer yassı nesne)” biçiminde dökülmesinden sonra üzerine keçi kılı ya da benzeri yumuşak bir şeyle sarılarak oluşturulan yuvarlak nesne ile erkek çocukları ayaklarıyla vurarak bir oyun oynuyordu. Tepmek, “tekmeleyerek vurmak” anlamındaki fiilden gelen “tepük” oyunu, futbolun eski bir biçimi sayılıyordu¹²⁴.

¹²² Murat Şahin, a.g.e. s. 17-18, 2003.

¹²³ İbrahim Özbek, a.g.e. s. 42, 2005.

¹²⁴ İbrahim Özbek, a.g.e. s. 42, 2005.

1.3.2. Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'nde Spor

Türk spor tarihi araştırmaları göz önünde bulundurulduğunda görölmektedir ki; Orta Çağ Türk İslam Devletleri'nde de, Eski Türk toplumlarında söz konusu edilen beden eğitimi ve spor etkinlikleri önemsenmiştir. Bu bağlamda Anadolu'da değişik dönemlerde kurulan Türk – İslam Devletleri'nin birçoğu; askeri otorite yapılanmaları, savaşa yönelik örgütlenmeleri ve savunma, saldırı ve korunma becerileri açısından, spora ya da spor yapısına endeksli bir yapılanma göstermektedirler. Bu yönüyle de Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'ne bakıldığında, Eski Türklerde olduğu gibi bu devletlerde de, spor ve sportif içerikli hareketlerin başlangıcının, bu Millet'in özünde bulunan askerlik ve fetih niteliklerinden kaynaklandığı görölmektedir.

Bu bağlamda Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'nde sporun yapılma biçimleri incelendiğinde, daha çok askeri sporların ön plana çıktığı görölmektedir. Çünkü Türkler; savaşa hazırlık için bedeni zinde tutmayı ve beden eğitimini önememişler ve bu nedenle de sporu ve sportif hareketlerin yapılmasını teşvik etmişlerdir. Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de Türkler, spor kültürüne büyük katkılarda bulunmuşlar ve gittikleri her yere spor kültürlerini de beraberlerinde götürmüşlerdir.

Anadolu'ya yönelik yapılan araştırmalar sonucunda görölmektedir ki; Anadolu'da yaşayan Türk – İslam Devletleri'nde, güreş, kılıç, okçuluk, atçılık, at sırtında top oynama anlamında çöğen (polo), cirit, mızrak, gökbörü ve at üstünde sopa sıçratılan “cop” oyunlarının oynanması söz konusu olmuştur. Bununla birlikte hükümdarların karşılanması törenlerinde de; seyirtme, avcılık, boks (pujila), tomak, taş atma, ağırlık kaldırma ve silah donanımlı kayak gibi temel savaş eğitiminde yer alan birtakım sporların yapılmıştır¹²⁵.

Tüm bunların yanında Orta Çağ Türk – İslam Devletleri'nde, Türklerde savunma ve koruma amacıyla geliştirilmiş olan bedensel faaliyetlerin de oyunlaştırılarak ve belirli kurallar çerçevesinde uygulanarak kullanıldığı

¹²⁵ İbrahim Öztekin, a.g.e. s. 44, 2005.

görülmektedir. Bu sporlar arasında; geleneksel güreşlerin yağlı güreş, karakucak güreşi, aba güreşi, şalvar güreşi, kuşak güreşi vb. şeklinde yapılması, atlı sporların at yarışları, kız – gelin kovalama, gökbörü, atlı cirit, çögen (polo), atlı rahvan, atıcılık anlamında atıcılık sporlarının ve menzil ciridinin yer alması söz konusudur¹²⁶.

Sosyal bilimcilerin üzerinde uzlaştığı bir başka nokta da, her dönemde olduğu gibi bu dönemde de, Türklerin sporu bir eğlenceye dönüştürdükleri ve önemli gün ve törenlerinde gelenekselleştirerek yaptıklarıdır. Çünkü Türkler, önceki anlatımlarda da yer verildiği üzere, en başından beri hayatta kalabilmek adına küçük yaşlardan itibaren doğa koşullarına uyum sağlamak için beden eğitimine önem vermişler, bu durumda neticesinde sporun ve sportif etkinliklerin bir yaşam tarzı olarak hayatlarında yer almasını sağlamıştır¹²⁷.

Aynı şekilde Türklerin yaşamında, evlenmek isteyen bir gencin ne denli iyi ata bindiğine, güreşmesine ya da toplum tarafından kabul görmüş bir kahramanlık becerine sahip olmasına oldukça önem verilmekteydi¹²⁸. Gençlerin bu becerilerini sergilemeleri adına düzenlenen müsabakalar ya da şenlikler de, bu yönüyle her dönem önem arz etmiştir.

1.3.3. Selçuklular ve Diğer Türk Boylarında Spor

Selçuklu ve Osmanlı Türkleri, hiçbir zaman Romalılar, Bizanslılar, Yunanlılar ya da Batı Anadolu'da yaşamış diğer bazı eski uluslar / uygarlıklar gibi, tiyatro ya da hipodrom benzeri büyük alanlara / taş yapılara önem vermemişlerdir. Bunun en önemli nedeni de mutlaka ki, sürekli göçebe yaşamış bir toplumun / kültürün devamı niteliğinde olmaları ve Oğuz törelerinin devam ettirilmesidir.

Türk boylarındaki spor kültürünün devamı niteliğinde bir anlayışla spora yaşamlarında yer veren Selçukluların konu ile ilgili anlayışlarına yönelik en önemli bilgiler, İbn – i Bibi'nin "Selçukname" adlı eseri ile Selçukluların spor kültürüne yer

¹²⁶ Doğan Erim. *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Spor ve Eğlence Hayatı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon. s. 5, 2007.

¹²⁷ Doğan Erim, a.g.e. s. 12, 2007.

¹²⁸ Murat Şahin, a.g.e. s. 26, 2003.

veren “Tuhfe – i Mübarizi” adlı tıp kitabıdır. Tuhfe – i Mübarizi; özellikle İkinci Kısım Beşinci Fasıll itibarıyla spor anlayışına yer vermekte ve güreş tutmak, seğırtmek, ayak seğırtmek, süngü oynamak, kılıç oynatmak, at seğırtmek, ok atmak, top oynamak, amud getirmek, çelik oynamak, yaya yürümek vb. spor etkinliklerini değıerlendirmektedir¹²⁹.

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasının ardından Türkler, Anadolu'nun farklı şehirlerinde beden eğitimi ve sporla ilgili tesislerin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Özellikle Konya, Erzurum, Erzincan ve Kayseri'de, bu tesislere yönelik bulgulara ve kalıntılara rastlanması söz konusudur¹³⁰. Konya'nın ise, bu yöndeki tesislere diğıer şehirlere göre daha fazla sahip olması nedeniyle ayrı bir yere ve öneme sahip olduğı görülmektedir.

Bununla birlikte, Selçuklu Dönemi türbelerinde çeşitli idman araçlarına rastlanması da, beden eğitimine ne denli önem verildiğinin bir göstergesi olarak değıerlendirilmektedir. 78 cm. boyunda ve 19 kg. ağırlığındaki bu idman araçlarından birisi, Konya Selçuklu Sultanları Türbesi'nde bulunmuştur ve günümüzde Mevlana Müzesi'nde sergilenmektedir. Yine bugün Mevlana Müzesi'nde sergilenen bir başka idman aleti de, 90 cm. boyunda ve 9 kg. ağırlığındadır¹³¹.

Konya Selçukluları, aynı zamanda sırt eve kol adalelerinin gelişmesi ve kuvvetlendirilmesi için lobutlar kullanmaktaydılar. Bu lobutlar ağaç ve/veya demirden yapılmakta ve üzerindeki demir halkaların artırımı yoluyla da ağırlıkları artırılabilirdi. Bu lobutların en önemli örneklerinden biri ise, günümüzde Etnografya Müzesi'nde sergilenen “pehlivan taşı” olarak adlandırılan halterdir¹³².

Tüm bunların yanında Selçuklular, çeviklik ve beceri gerektiren atlı sporlar, at ile avlanma, çöğen, top oynama ve kılıç gibi birtakım sporlara da önem vermekteydiler. Bu sporlar Selçuklularda, aynı zamanda bir eğlence aracı olarak

¹²⁹ İbn Bibi, *Selçukname*. Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul. s. 223, 2010.

¹³⁰ Kemalettin Kefecioğılu. *Türklerde Spor*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa. s. 344, 1995.

¹³¹ Kemalettin Kefecioğılu, a.g.e. s. 345.

¹³² Atif Kahraman, a.g.e. s. 106, 1995.

görülmekteydi. Çünkü Selçuklularda, diğer Türk Devletleri'nde olduğu gibi, bir araya gelindiğinde spor etkinlikleri ile eğlenceler düzenlemekteydiler.

İbn – i Bibi Selçuknamesi'nde; büyük av şenliklerine katılan sultanların, haftanın belirli günlerinde de çöğen oynadıklarını belirtmektedir. Örneğin; Alparslan, hem çok iyi bir çöğen oyuncusu hem de okçuydu ve elinde de sürekli olarak bir gürz taşımaktaydı. Aynı şekilde Alâeddin Keykubad da, hafta iki kez çöğen oynamakta ve çöğen sevgisinin yaygınlaştırılması için büyük şehirlere çöğen alanları yaptırmaktaydı¹³³.

Konya'da bulunan sultan ve şehzadeler de, Ruzbe Ovası'nda, Amasya'da bulunanlar Ok Meydanı'nda, Kayseri'de olanlar ise Meshed Yazısı'nda top, cirit, mızrak, çöğen vb. oynamaktaydılar. Bu oyunlar, haftanın her Pazartesi ve Perşembe günleri tertip edilirdi ve oyunları, Mehterhane eşliğinde halk da izlerdi. Cuma günleri ise, halkın kendi aralarında spor müsabakaları düzenledikleri bir gün olarak bilinmekteydi¹³⁴.

Bu yönüyle görülmektedir ki; Selçuklular, kendilerinden önceki diğer tüm Türk Devletleri gibi spora büyük değer vermişler ve sporu teşvik etmek adına da gereken şartları sağlamışlardır. Bu bakımdan da Selçuklu Türkleri, Türk beden kültürü ve idman anlayışının Osmanlı İmparatorluğu'na yansımaları adına da önem taşımaktadırlar. Çünkü Selçuklular, Eski Türkler ve Osmanlılar arasında bir köprü vazifesi görmüşler ve özellikle de gökbörü ve çöğen gibi Eski Türk sporlarının da devam ettirilmesini sağlamışlardır.

1.3.4. Osmanlılar Dönemi'nde Spor

Türk spor tarihinde “İkinci Dönem” olarak nitelendirilen dönem, Osmanlılarda spor aktivitelerini kapsayan faaliyetleri ifade etmektedir. Bu yönüyle İkinci Dönem, Türk sporunda tarihi vesika açısından en zengin dönem olmasına rağmen, arşivlerdeki belgelerin Osmanlıca olması, pek çok spor bilimcinin bu kaynaklara

¹³³ İbn Bibi, a.g.e. s. 252, 2010.

¹³⁴ Atıf Kahraman, a.g.e. s. 246, 1995.

ulaşmasının önündeki en büyük engeller arasında değerlendirilmektedir. Buna rağmen, bu dönemle ilgili kaynaklara dayandırılan bilimsel araştırma bulunmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Ancak bu çalışmalar, en son açılan arşivler ışığında yenilenmemiş ve farklı tarihi belgelerle desteklenmemiştir¹³⁵.

Osmanlılar Dönemi'nde spor; devletin yönetiminden, ekonomiden, siyasetten ve hukuktan soyutlanmamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş, yükselme, duraklama ve yıkılma dönemlerinde de, sporun yapılış amacı ve çeşitliliğinin değiştiği görülmektedir. Örneğin; kuruluş döneminde dağcılık, binicilik, avcılık, güreş, ok atma ve kılıç kullanma maharetlerinin örgütlü ve kurallı olarak spor formasyonunda yapıldığı görülmektedir. Kanuni'ye kadar Türk sporu, yaygın olarak başkentte, sarayda ve ordu içerisinde yapılmaktayken, II. Beyazıt ile birlikte okullarda, II. Selim zamanında ise Osmanlı topraklarına yayılmış, bazen yarışma şeklinde bazen de gösteri amacıyla yapılmıştır¹³⁶.

Bununla birlikte Osmanlılar Dönemi'nde, sporun iki yapısal temelde yürütüldüğü görülmektedir. Bunlar;

- Halkın kendi çabaları ve zengin kişilerin önderliğinde oluşturulan organizasyonlar ile
- Devletin desteklediği ve saray çevresinin katılımının sağlandığı sportif faaliyetlerdir¹³⁷.

Halkın kendi çabaları ile oluşturduğu düğünler, bayramlar, şenlikler ve işlerin yoğun olmadığı zamanlarda eğlence amaçlı yapılan faaliyetler de, genellikle küçük çapta yerel organizasyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın toplumsal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik toplumun ileri gelenleri ve kanaat önderleri tarafından yardım amaçlı – okul, cami, cemse vb. yapımı – yapılan

¹³⁵ Kahraman, a.g.e. s. 627, 1995.

¹³⁶ Özbay Güven. "Osmanlı Spor Geleneğinde Spor Ahlakı ve Sporda Kural İhlallerine Karşı Alınan Yasal Önlemler", *Türk Yurdu*, Cilt:19-20, Sayı:148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, s.356-357, 2000.

¹³⁷ Güven, a.g.e. s. 357, 2000.

organizasyonlarda da, daha az katılımlı yerel sportif faaliyetler olarak değerlendirilebilmektedir¹³⁸.

Saray çevresinde devlet destekli organizasyonlar ise, sayıca daha çok katılımlı faaliyetlerdir. Bu tür organizasyonlara pek çok sporcu ve geniş seyirci kitlesinin katılımını sağlamak için de, büyük ödüller verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu organizasyonların pek çoğuna, devletin önemli kademelerinde görev yapan devlet adamları ile bazı padişahların ve sadrazamların sporcu olarak katıldığı ve yarıştığı da ayrıca bilinmektedir¹³⁹.

Haricinde Osmanlı Dönemi'nde sporun kurumsallaştığı ve günümüzdeki kulüpleşmeye denk sayılabilecek şekilde, spor tekkeleri vasıtası ile yapıldığı ve yaygınlaştırıldığı da görülmektedir¹⁴⁰.

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet Dönemi spor tarihini ise, gelişen ve yaygınlaşan sporların değişmesi nedeniyle, "Üçüncü Dönem" ya da üçüncü periyotta değerlendirmek mümkündür. Bu yönüyle de, Türklere sporun çeşitli evrelerden geçtiği bilinmektedir. Bu evrelerin her aşamasında, Türk toplumunda yapılan spor ve sportif içerikli oyunlar toplumdaki değişimden etkilenmiştir. Kendisine Avrupa rotası çizmiş olan Osmanlı aydın ve yöneticileri, bu dönemde sporla ilgili referanslarını Batı'dan almaktaydı. Özellikle Batı'da spor hareketlerini izleyen ve oralarda bunları yakından takip eden Türk aydınları, ülkeye döndükten sonra, Batı'daki modelleri uygulamaya koymuşlardır¹⁴¹.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ise, sporun orijin itibari ile ikili bir yapıya ayrıştığı görülmektedir;

¹³⁸ Güven, a.g.e. s. 358, 2000.

¹³⁹ Kahraman, a.g.e. s. 64, 1995.

¹⁴⁰ Kahraman, a.g.e. s. 639, 1995.

¹⁴¹ Fikret Soyer. " Osmanlı Devletinde(1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme" *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı: 1 s. 211, 2004.

- Toplumun pek çoğu tarafından benimsenmiş ve çeşitli ritüellerle beslenerek Türk kültürünün özelliklerini yansıtan ve “gelenekselleşen sporlar” ile
- Topluma tamamen yabancı farklı kültürel öğeler barındıran ve yabancılar tarafından getirilen “modern sporlar” olmak üzere ikili yapıya ayrılmıştır¹⁴².

Dönemin siyasi ve ekonomik yapısının etkisi ile elit kesim ve Osmanlı toplumunda yaşayan azınlıklar tarafından, özellikle büyük yerleşim birimlerinde modern sporların yaygınlaşması ve gelişimi için ortam hazırlanmıştır. Bunun sonucunda gelenekselleşen sporlar, merkeze uzak birimlere – kırsala – doğru kayarken, oluşan boşluk modern sporlar tarafından doldurulmuştur.

Modern sporların ilk uygulama alanlarının kalabalık ve büyük yerleşim birimlerde – İzmir ve İstanbul – olduğu görülmektedir. Bu dönemde modern sporların yaygınlık kazanmasında, sadece yabancı ailelerin – azınlıkların – etkinliği yoktur. Dünyanın pek çok yerinde faaliyeti bulunan “Young Men’s Christians Association – (YMCA) Genç Hıristiyanlar Birliği”ne bağlı pek çok spor faaliyeti yapıldığı belirtilmektedir¹⁴³.

Sonuç olarak bilinmektedir ki; Osmanlı Devleti ile tarihsel ve kültürel bağları olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin resmi spor söylemlerinde bu dönemin derin izleri vardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde sporun başlangıcında Osmanlı Dönemi’nin büyük etkisi olduğu ve Osmanlı yönetiminden Türkiye’ye kalan mirastan gençlik ve spor meselelerini ayırmanın mümkün değildir. Zaten pek çok modern sporun Türk toplumu ile tanışması, “Üçüncü Dönem” olarak nitelendirilen, geç Osmanlı ile erken Cumhuriyet döneminde olduğu görülmektedir. Batı’da eğitim gören spor bilimcilerin oradaki sportif faaliyetleri Türkiye’ye taşınması da, neticesinde bu dönemde gerçekleşmiştir. Modern sporların Türkiye’de

¹⁴² Güven, a.g.e. s. 360, 2000.

¹⁴³ Tayga, Yunus. *Türk Spor Tarihine Genel Bir Bakış*, Milli Eğitim Bakanlığı Spor – Eğitim Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara. s. 125, 1990.

yaygınlaşmasında da özellikle, “Mekteb – i Sultani – Galatasaray Lisesi” öğrencileri ve öğretmenlerinin çabaları inkâr edilemez¹⁴⁴.

Bu konu ile ilgili ayrıntılı anlatımlara, çalışmanın “Cumhuriyet Dönemi’nde Spor” başlıklı bölümünde yer verilecektir.

1.3.5. Cumhuriyet Dönemi’nde Spor

Cumhuriyetin ilk yıllarında, toplumun belli kesimleri ile elitlerin spor tercihlerinin farklı olduğu görülmektedir ki, bu durum da, mutlaka ki dönemin siyasi gelişmelerinin etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte Cumhuriyet Türkiye’inde beden eğitimi ve sporun tarihsel gelişimi “modernite” sorunsalı bağlamında ele alınırken, sporun Batılılaşma ve medenileşme hamlesinin bir ürünü ya da devletin dar perspektifli stratejisinin bir versiyonu olarak değil de, modern devletin oluşum sürecinde ortaya çıkmış sosyal politikaların bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

Beden terbiyesi ve spor politikalarının Erken Cumhuriyet Dönemi’nde söz konusu edilen temel amacı; bütün nüfusun ve özellikle de çocuk ve gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme ve diğer problemler yüzünden bozulmuş olan beden ve ruh sağlığının düzeltilmesi olarak ifade edilmiştir¹⁴⁵.

Modern sporların İngiltere dışında kalan ülkelerde de tanınmaya ve yaygınlaşmaya başlamasının, farklı tarihler arasında söz konusu olduğu bilinmektedir. Örneğin; İngiltere’de modern sporların şekillenmeye başlaması, 1830’lu yıllara rastlamaktadır. Türkiye’de ise modern olarak değerlendirilebilecek ve aslında Batı kökenli olan birçok sporun başlangıç tarihleri de, 19. yüzyıl sonu ve 20.

¹⁴⁴ Tayga, s. 126-127.

¹⁴⁵ Özbay Güven. Türkiye de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Nisan 1996, ss.70.

yüzyıl baslarına denk gelmektedir¹⁴⁶. Bu tarihler arasında Türk kültür tarihinde değişimlerin yaşandığı ve farklılaşmaların ortaya çıktığı, bu temelde de sosyal hayatın her alanında Batı'daki gelişmelere paralellik gösteren değişimler ortaya çıktığı bilinmektedir.

Özellikle 19. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nde meydana gelen Batılılaşma hareketinin de etkisiyle, kültürel bağlamda pek çok değişim yaşanmıştır. Avrupa'daki gelişmelerin yakından takip edilmesi ve kültürel transformasyonu için pek çok alanında uzman kişi Avrupa'ya gönderilmiştir. Spor alanında da yurt dışına gönderilen ve sonradan tarih sayfalarında spor uzmanı ya da modern sporların kurucuları diye görülecek olan pek çok uzman spor bilimci bulunmaktadır. Niyazi Berkes 'Türkiye'de Çağdaşlaşma' adlı eserinde, Selim Sırrı ve Rıza Tevfik'i beden terbiyesinin Geç Osmanlı toplumundaki öncüleri olarak nitelendirmektedir. Hatta Meşrutiyet yıllarında bu isimlerin insanlara ayakta durmayı, hareket etmeyi ve koşabilmeyi öğreten sihirbazlar olduğu belirtilmiştir¹⁴⁷.

Önceki anlatımlarda da yer verildiği üzere, Osmanlı aydınınının Batı'yı referans kabul ettiği zamana denk gelen dönemde toplumun her alanında köklü değişimlere gidilmiştir. Bu temelde de, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle Meşrutiyet yıllarında sporun öncekinden farklı yapıya döndüğü gözlenmektedir.

Dünyadaki gelişmelere ve modern sporların yaygınlaşmasına paralel olarak, Türk toplumunda da modern sporların yaygınlaştığı gözlenmektedir. Batı'dan alınan ve aynen uygulamaya koyulan modern sporların 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl baslarında yayılmasında, aydınların ve ilk uygulamaya yönelik faaliyetler açısından Türk asıllı olmayan ailelerin ve özellikle İngilizlerin çabaları mutlaka ki göz ardı edilemez.

---

¹⁴⁶ Özbay Güven, a.g.e. s.76, 1996.

¹⁴⁷ Niyazi Berkes, a.g.e. s. 123, 1978.

Yabancı ailelerin çabalarına yönelik olarak 1936 yılında Türk Spor Kurumu Dergisi'nde,¹⁴⁸ sporla ilgili pek çok makalede modern sporlardan yana pozitif ayrımcılık içeren yazıları bulmak mümkündür. Bu dergide yayınlanan bir haberde, şu ifadeler yer verildiği görülmektedir:

“Bundan yarım asır kadar evvel, modern spor Türkiye’de yavaş yavaş meraklılar bulurken, memleket de Sultan Abdülhamit hüküm sürüyordu. İlk spor merakını bir avuç gence aşıl原因 Türkiye’de oturan İngilizlerdir. Türkiye’ye ilk modern spor merakını getiren “Kandilli Kriket Kulübü”nü tesis etmiş olan bankacı Hansons Ailesi’dir. 1880 sensinde kurulan bu kulüpten sonra, İngilizler Türkiye’ye Rugby futbolunu da getirmişlerdir”¹⁴⁹.

Modern sporların transformasyon süreci, yabancı ailelerin iştirakleri ile gizli olarak devam ederken, 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile birlikte dernek kurmanın serbestleşmesi, ilginin yasal zeminde devam etmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda pek çok modern spor kulübü kurularak / kurdurularak faaliyet alanı genişletilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’ndeki aydınların Türk toplumunun spor tercihlerine yönelik beklentilerinin hep modern sporlardan yana olduğu, dönemin aydınlarının yazılarından da anlaşılmaktadır. Örneğin; Fuat Pura (1936) tarafından yazılan makalede, “köylünün sporunun; güreş, binicilik ve atıcılık” olduğu belirtildikten sonra, köylerde nerelerde, nasıl ve hangi sporların yapılmasının uygun olacağı anlatılmaktadır. Köylerde yapılacak faaliyetlerin “yazlık faaliyet” ve “kışlık faaliyet” olarak ikiye ayrılması gerekliliği üzerinde duran yazar, “yaz için” yapılacak sporların tesisleşmesi üzerinde durarak, köy arazisine geleceğin statlarının yapımının artık gerekli olduğu telkin edilir¹⁵⁰.

Pura (1936), köylerde gerçekleştirilen spor organizasyonları için aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır;

148 Bu derginin bazı makaleleri, Suat Karakucak tarafından “Türk Spor Kurumu Dergisi (1936 – 1938) Seçilmiş Makaleler” adlı kitapta toplanmıştır.

¹⁴⁹ Karakucak, a.g.e. s. 167, 1990.

¹⁵⁰ Karakucak, a.g.e. s. 354, 1990.

“İlk zamanlarda ayakta duran seyircilere, zamanla ağaç parçalarından banklar hazırlanır. Köy genci ise; başladığı kendi sporundan - güreş, atıcılık ve binicilik – yavaş yavaş bilmediği sporlara doğru sürüklenir. Sıra ile köy genci, hafif atletliğin – atletizm – bütün kollarında yer alır. Koşmasını, sıçramasını, atmasını ve atlamasını, kısaca her şeyi öğrenir. Zamanla muhitin mücadelecî oyunlarından handbale – el topu oyunu – futbola ve nihayet hokey ve tenise kadar yükselir. Bütün bu yükseliş, zaman, sabır ve güzel sürükleyiş kudretine bağlıdır”¹⁵¹.

Bu ifadeler çerçevesinde, yol gösterici konumundaki yazarın düşünceleri oldukça önemlidir. Çünkü köylünün o dönemde yaygın olarak yaptığı sporların geleneksel sporlar olduğu kabul edilmekle beraber, bunların sabırla modern sporlarla değişmesi gerektiği üzerinde durulmaktaydı. Dolaylı olarak köylünün sporlarının yüksek düzeyde olmadığı düşüncesi yansıtılmakta ve nihai hedefin tenis ve hokey gibi ileri olduğu varsayılan sporlara yükselmek olduğu belirtilmekteydi. Bu ve benzeri telkinler ise neticesinde, toplumla aydın arasında yaşanan geleneksel ve modern çatışmasının spor alanına yansması olarak da değerlendirilebilmektedir.

Sosyal ve politik anlamda yaşanan bu "modern" ve "geleneksel" çatışmasının, ülkenin o dönem içinden geçtiği değişim döneminin ne kadar köklü olduğunu kanıtlamaktadır. Cumhuriyet'in kurulduğu yıl olimpiyatlara 17.000 Türk Lirası yatırım yapılmıştır, fakat Türklerin geleneksel sporlarından olimpiyatlarda oynanan yoktur. Dolayısıyla Türk sporu bu dönem bir uyum sürecine girmeye zorlanmıştır.

Günümüz itibariyle değerlendirildiğinde ise; Türkiye’de geleneksel sporlar kapsamındaki faaliyet ve organizasyonların, iki kısma ayrıldığı görülmektedir;

Bunlardan birincisi; bütün yükümlülükleri federasyonlar tarafından karşılanan, resmi faaliyet programlarında yer alan ve her yıl tekrarlanan spor organizasyonlarını ifade etmektedir.

---

¹⁵¹ Karakucak, a.g.e. s. 360, 1990.

İkincisi ise; genellikle yerel yönetimlere bağlı olarak ve federasyonların izinleri doğrultusunda yapılan mahalli organizasyonlardan oluşmaktadır.

Mahalli organizasyonların finansmanı, yerel yönetimler ya da çeşitli dernek ve vakıflar tarafından karşılanmaktayken; hakem ve gözlemci gibi ekipman desteği ise, federasyonlar tarafından sağlanmaktadır.

Geleneksel sporların bağlı olduğu “Geleneksel Spor Dalları Federasyonu”, 1996 yılında kurularak bazı geleneksel sporlar bu federasyona bağlanmıştır. Karakucak güreşleri ve yağlı güreş faaliyetleri önceleri Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu’na bağlı olarak devam etmiş, daha sonra Türkiye Güreş Federasyonu’na bağlanmıştır.

Günümüzde organizasyonlar, bazen federasyonlara bağlı olarak, çoğu kez de halkın kendi arasında ve özellikle yerel yönetimlerin destekleri ile gönüllü olarak oluşturulan birliktelikler sayesinde yapılmaktadır. Geleneksel spor uygulamalarında birlikteliği sağlamak amacıyla federasyonlara bağlı örgütlenme, aslında farklılaşan iki uygulamayı da beraberinde getirmiştir.

Federasyonlara bağlı organizasyonlarda resmi kurallar uygulanırken, geleneksel birlikteliklerle halk tarafından organize edilen mahalli organizasyonlarda bazı yerel farklılıklar bulunmaktadır. Bazı durumlarda da, resmi uygulama ile mahalli uygulamalar arasında farklılıklar olabilmektedir. Bu bağlamda da, standartlaştırılmış resmi uygulama ile gelenekselleşmiş mahalli kurallar arasındaki farklılık günümüzde hala devam etmektedir.

Bu farklılıklara bakıldığında geleneksellik ile Batılılaşma arasındaki bu çatışmanın günümüzde az çok dengelendiğini söylemek mümkündür. Daha önce de sık sık vurgulandığı gibi geleneksel Türk sporları esas olarak geleneksel tören ve şenliklerde yapılan etkinliklerdir. Dolayısıyla aslında bu sporların yaşatılması tamamen gelenek ve göreneklerin yaşamaya devam etmesi ile alakalıdır.

Günümüzde Türk milleti at üzerinde göçebe ve savaşçı bir yaşam sürmemekte, karnını doyurmak için okçuluk ve avcılık gibi yeteneklere ihtiyaç duymamaktadır. Daha önce yapılan araştırmaların hepsi Eski Türklerin yaptıkları sporların yaşam tarzları ile yakından ilintili, neredeyse kaçınılmaz olarak yapılması gereken etkinlikler şeklindedir. Göçebe bir yaşam süren bir halk için o halka mensup bir kişinin ata binmeyi bilmemesi mümkün değildir. Sık sık avlanan ve savaşan bir halka mensup kişilerin ise bu alanlarda birbirleriyle müsabaka etmeleri ise aynı derecede kaçınılmaz olacaktır. Bugünün şartlarında ise böyle gereklilikler olmadığından geleneksel sporlarımız sadece keyif ve sportif rekabet amacıyla yapılmaktadırlar. Bu sebepten dolayı da daha az yaygın olmaları doğal bir tarihi süreçtir.

Küreselleşmenin gittikçe arttığı bu çağda bütün dünyaca uzun yıllardır bilinen ve tanınan sporlar, sporcuların rekabet dürtüsünü daha fazla beslemektedir, zira günümüzde bu alanlarda küresel müsabakalarda yarışma imkanları bir sporcunun dünya genelinde en iyi olabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu anlamda örneğin koşu gibi olimpiyatlarda daha eski ve popüler olan bir sporun popüler olması beklenen bir durumdur. Ancak yine de geleneksel sporlarımızın korunması ve federasyonlar aracılığıyla yaygın hale getirilmesiyle geleneksel sporlarımızın küresel alanda tanınması önemlidir. Polo adıyla bilinen çöğen sporu ve cirit gibi sporlar dünya genelinde yaygın olmakla beraber günümüzde güreşe dünya olimpiyatlarında da yer verilmektedir.

SONUÇ

Bir yaşantı yöntemi olan beden kültürünün kökenlerinin, binlerce yıl öncesi ilk insancıl canlıların kendi aralarında oynadıkları oyunlarından kaynaklandığı bilinmektedir. İncelemeler, bugüne değin sağlanan tarihsel buluntu ve belgelere göre, sadece M.Ö. 4000 yıllarına kadar inmekte, Eski Türklerin ilk çağlarda Asya'da kurmuş oldukları uygarlıkların gerçeğe dayanan tarihini tam ve bilimsel bir tarafsızlık içinde yansıtan araştırmalar çok sınırlıdır.

Türklerin gittikleri yerlere götördükleri ileri medeniyetleri; tarım, madencilik ve hayvan besleme gibi faaliyetlerine ya da yerli halkın yaşantılarına kazandırdıkları yenilikler, ayrıca kendi geliştirdikleri özel yazıları ve bıraktıkları anıtları ile elimize kadar ulaşan Ergenekon, Manas, Oğuz Kaan ve Gılgamış Destanları gibi eserlerden uygar geçmişlerine tanık olmak imkânı elde edilmiştir.

Günümüzün inceleme olanaklarının çok sınırlı kavramlara dayanmasına karşın, eldeki tarihsel bulgular ve belgeler göstermektedir ki, Orta Asya'da yaşayan Türkler beden kültürüne ve spor hareketlerine büyük önem vermişlerdir. Türk spor tarihinin M.Ö. döneme ait belgeleri ve tarihi bulguları çok azdır. Türk sporunun en eski biçimi, askeri sporlardır. Bazı kitabelerde Türk Hakanları'nın nasıl ava gittikleri, ok attıkları, düşmanlarıyla nasıl savaşmış, zafer kazandıklarını anlatan bazı kayıtlar bulunmaktadır.

M.Ö. Türk güreşleriyle ilgili ilk belgeler, yeni Çin kaynaklarında ve vesikalarında görülmektedir. 1983 yılında Barçuk'un (Maralbaş) Cona Tim Harabeleri'nde; Çin Fen Bilimleri Akademisi, Arkeoloji Araştırmaları Bölümü'nün 1955 – 1957 yıllarında Şien (Congen) şehri civarındaki Şonglinton isimli bölgede, Han sülalesi dönemine ait 140 numaralı özel bir mezarda bulunan kap ve heykellerde Türk güreşlerinin ilk figürleri tasvir edilmektedir.

Top oyunları da, bir araç yardımıyla uygulanan sportif aktivitelerin en eskilerinden biridir. Modern spor oyunları da büyük ölçüde, farklı formlarda topların oyun aracı olarak kullanıldığı oyunlardan oluşmaktadır.

Oyun tarihi araştırmaları, ilk top oyunu formlarının M.Ö.7000 yılından itibaren ortaya çıktığını işaret etmektedir. Top oyunlarının belgelenebilmiş ilk formları ise, Akdeniz ve Çin kültür çevrelerine ait olup, buluntular M.Ö.3000 ile 2000 arasında tarihlendirilmektedir. Başlangıç dönemi ve coğrafi bölgesi hakkında kesin bilgi verilememekle birlikte, olimpiyat oyunlarının ortaya çıkışı hakkında nasıl çeşitli efsaneler, mitler, rivayetler varsa da, top oyunlarından futbol içinde birçok millete atfedilen kökler bulunmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde futbol oyununun ilk formlarının başlangıcı olarak sıkça bahsedilmektedir.

Yaklaşık altı bin yıldır insanlık âlemine birçok alanda hizmet veren at da, insan emrindeki ilk işlevini, ikinci ve asıl işlevini de binit haline getirilmesiyle yüklenmiştir. Yakın tarihe kadar her toplum için önemli bir vasıta olan bu hayvana, toplumların savaş, ulaşım, taşıma vb. ortak eylemlerinde bile farklı tarzlar uygulanmıştır. Örneğin; Hitit, Mısır, İran, Grek ve Çin gibi eski medeniyetlerde at, sadece ya da daha ziyade çekme işlevi için arabalarda kullanılırken; Türklerde bu ve buna benzer eylemlerin hemen hepsinde binicilik faktörü tarihin her döneminde ön planda olmuştur.

Atın evcilleştirilmesinin ne kadar öncelere gittiği kesinlik kazanamamış ise de, onun bir kült hayvanı olarak, çok eski dönemlerde Türklerden saygı gördüğü bilinmektedir. Türkler atı evcilleştiren bir ulus olarak, tarihin akışında devrim yapmışlardır. Avusturyalı Tarih Bilimcisi Hoopers, atın ilk eğitim ve evcilleştirme hareketinin Asya'da Türkler tarafından yapıldığını, Macar Tarihçisi Alifoldin de, bu konudaki ilklerin Altay Türklerine ait olduğunu öne sürmüştür. Alman tarih bilimcisi Portriatz ise; "Eski Çağlarda At" adlı eserinde, atın, M.Ö. 6000 dolaylarında Türkler tarafından evcilleştirildiğini iddia etmiş ve bu iddiası için bazı bulguları kesin kanıt olarak göstermiştir.

Ata bağılı kültür, at kültürüne dayalı sportif aktiviteleri de ortaya çıkarmış, günümüzde Türkiye’de ve Türk dünyasında halen uygulanmakta olan beyge, oğlak kapmaca (gökbörü / buzkaşı), gümüş kapma, atlı güreş, kız kovalama, cambı atma, cirit ve yorga / rahvan at yarışları ile çögen (çevgan ya da polo) gibi çok sayıda atlı sporu miras bırakmıştır. Bu yönüyle de özellikle çögen oyununun kökeninin Eski Türklere ait olduğu ve özellikle Haçlı Seferleri sonrasında Avrupa’ya geçtiği bilinmektedir.

Yunanlıların ilk olimpiyatları düzenlemelerinde esas olacak etkilenmeyi, Orta Asya Türklerinden sağladıklarını da tarihçiler ortaya koymaktadırlar. Uygarlığın merkezi olan Orta Asya’da her yıl tek tanrılı dinleri için belli zamanlarda dini törenler yapıp, spor şölenleri düzenlenirdi. Yine bu konu ile ilgili olarak, Eski Türklerden kalan kabartmalardaki spor şölenlerini, olimpiik gösteriler olarak kabul etmek gerekir.

Olimpiyat oyunlarının “matem törenleri” orijinli olduğunu ve “Yuğ (Yas)” adı verilen bu törenlerde sportif faaliyetlerde bulunma geleneğinin Orta Asya kökenli olduğunu ve matem törenlerinde düzenlenen sportif aktivitelere katılacak yarışmacılarda ırk, dil, din ayrımı yapılmaksızın bütün Asya halklarının ve sporcularının davet edildiği birçok araştırmada vurgulanmaktadır.

Manas Destanı’nda da; Kırgız hanı Köketay’ın matem töreninde yapılacak spor yarışmalarına ırk, din ve dil ayrımı yapılmaksızın bütün civar iller hükümdar, han ve beylerinin, yarış atları ve güreşçileri başta olmak üzere halklarıyla birlikte davet edildikleri anlatılmaktadır. Bu yönüyle de “yuğ” ya da “matem törenleri”, en eski “olimpiyat” fikrine ve yarışma ve sportif mücadele düşüncesine köken oluşturmakta ve Türklerin spora katkıları bağlamında adına tarih sayfalarına yazdırmaktadır.

Orta Asya’da M.Ö. binlerce yıl öncesinde başlayan bu spor macerası bakıldığı zaman günümüzdeki spor gelenekleriyle pek çok paralellik göstermektedir. İnsanoğlu tarihin başından beri fiziksel gücünü başkalarına kanıtlamak ve kendini kıyaslamak ihtiyacı duymuştur. Bu yüzden pek çok toplum olimpiyatlar ve günlerce

süren dini törenler ve şenlikler gibi organizasyonlar yapıp bunlarda kendilerini kıyaslamışlar ve bir araya gelen grup içerisinde fiziksel yetenekleri en üstün olan kişiyi seçme ihtiyacı duymuşlardır. Bu anlamda M.Ö. 7000 yılındaki insanın günümüzdeki insandan farkı pek azdır.

Bu kendini kanıtlama ve kıyaslama arzusu elbette at odaklı bir yaşam süren Orta Asya Türkleri için fazlaca imkanlar doğurmaktadır. Türkler bu yüzden sadece güreş ve dövüş sanatlarında değil, aynı zamanda at üzerindeki yetenekleri ile de kendilerini kıyaslama ihtiyacı duymuşlardır. Bu yüzden Türklerden at üzerinde oynanan pek çok oyun çıkmıştır.

At üzerinde yapılan oyunlarla savaşçı ve biniciler olarak yeteneklerini geliştirip gösterebilen Türk kavimlerinin diğer milletlerce böylesine tanınan ve korkulan savaşçılar olmalarının bir sebebinin sportif faaliyetlerle bu kadar içli dışları olmaları olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca böylece atlar da egzersiz yapmakta, hem fiziksel olarak gelişmekte hem de binicilerini daha iyi tanımaktaydılar. Hızlı ve iyi binicilere sahip atlar ile özellikle Türklerin yaygın olarak kullandığı vur-kaç savaş taktiğini uygulamak daha kolay ve etkili hale gelmektedir.

At üzerinde oynanan pek çok oyundan biri olan çöğen de hiç şüphesiz bir Türk sporudur. Asya kökenli olarak dünyaca kabul edilen çöğenin, yani polonun, Asya bölgesinde başka bir kaynağı olması söz konusu olamaz. Zira at üzerinde yapılan sporların (cirit, gökbörü, kızbörü, beyge vs) tamamı Türk kavimlerinin icadı olup Oğuz boyları Orta Asya'dan ayrıldıktan yıllar sonra dahi Anadolu'da oynamaya devam edilmiştir. Günümüzde de hala Orta Asya'da bulunan pek çok Türk kökenli millet bu oyunları oynamaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Açıkada, Caner. *Türkiye’de Spor Bilimlerinin Gelişimi*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010.
- Atabeyoğlu, Cem. *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi: 1453 – 1991*, An Grafik Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu – Batı Yayınları, İstanbul, 1978.
- Boratav, Pertev Naili. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi Yayınları. Ankara, 2006.
- Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çeviren: Üyepazarcı, E., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
- Dede Korkut. *Başat ile Tepegöz*. Bordo Siyah Yayınevi, 2006.
- Dürüşken, Çiğdem. *Eski Çağda Spor*, Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1995.
- Eroğlu, Muammer. “Çevgân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Evren, Mesut. *Kapalı Spor Salonları ve Diğer Spor Tesislerine Umumi Bir Bakış*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1994.
- Güven, Özbay. *Türklerde Spor Kültürü*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.
- İbn Bibi, *Selçukname*. Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2010.
- İnal, Ali Niyazi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimi*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara, 2003.
- Kahraman, Atıf. *Osmanlı Devleti’nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Karakucak, S. *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936 – 1938) Seçilmiş Makaleler*, Gazi Yayınevi, Ankara, 1990.
- Karapınar, Mehmet, vd. . *Türk Spor Tarihi*. Milli Eğitim Bakanlığı 11. sınıf öğretim Programı, 2006.
- Korkmaz, Atalay. *Geçmişten Günümüze Geleneksel Türk Sporları*, Matsan Yayınevi, İstanbul, 2005.

- Kefecioğlu, Kemalettin. *Türklerde Spor*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1995.
- Keten, M. *Türk Spor Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, İstanbul, 2004.
- Kırkpınar, Leyla. *Türk Kültür Tarihi*, İleri Yayıncılık, İzmir, 2011.
- Koryürek, Cüneyt. *Olimpiyat Tarihi / M.Ö 776 - M.S 1996*. Koç-Aktüel Yayınevi, 1996.
- Ögel, Bahaeddin. *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Şahin, Murat. *Türk Spor Kültüründe Aba Güreşi*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2003.
- Tayga, Yunus. *Türk Spor Tarihine Genel Bir Bakış*, Milli Eğitim Bakanlığı Spor – Eğitim Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Turan, Şerafettin. *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2010. Yıldız, Doğan. *Çağlar Boyunca Türklerde Spor*, Telebasım Yayınevi, İstanbul, 2002.

Makaleler:

- Aydın, Erhan." Eski Türk Yazıtlarında Benzetme İlgisiyle Kurulmuş Cümleler Üzerine" *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı : 21 Yıl : 2006/2, 2006.
- Devecioğlu, Sebahattin. "Türklerde Spor", *TİSAV (Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı) Dergisi*, Sayı: 11, s. 1 – 74, 2007.
- Duha, Serap. "Türklerde Spor Kültürü" *Türkiye Güreş Federasyonu Dergisi*. Sayı 5, 2010.
- Gök, Yasemin ve Sunay, Hakan. "Türkiye ve Fransa'da Uygulanan Spor Yönetiminin Kamu Yönetimi Açısından Karşılaştırılması", *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2010.
- Güneş, Günver. "Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla İzmir'de Futbol", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 142, 2005.
- Güven, Özbay. Türkiye de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Nisan 1996.
- Güven, Özbay. "Osmanlı Spor Geleneğinde Spor Ahlâkı ve Sporda Kural İhlallerine Karşı Alınan Yasal Önlemler", *Türk Yurdu*, Cilt:19-20, Sayı:148-149, Aralık 1999, Ocak 2000.

- Güven, Özbay, Öncü, Erman. "Yağlı Güreşlere Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi" *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*; 13 (2): 194, 2011.
- İlgen, Abdülkadir. " Bozkır Göçebelerinde Sosyo-Ekonomik Yapı" *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 49, 2005.
- Kaya, Doğan. "Kırgızların Milli Oyunu Kökbörü", *İzzet Gündar Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*, Türkoloji Yayınları, İstanbul. s. 1-2, 2005.
- Kayabaşı, Oğuz. "Beden Eğitimi ve Spor", *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, Kış 2007.
- Kunter, Halim Baki. "Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar" *Eski Türklerde Spor*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.
- Özden S, Gündüz G, Onay S. M. "Türkler'de Yay Yapımı ve Ağaç Kullanımı". *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, Cilt 5; sayı 1, 2009.
- Öztek, İbrahim. "Çağlar Boyunca Türklerde Spor ve Osmanlı Devleti'nde Yakın Mücadele Sporları", *Türk Dünyası Tarih – Kültür Dergisi*, Sayı: 224, s. 41 – 46, 2005.
- Öztek, İbrahim. "Çöğen", *Türkiye Olimpiyat Derneği Dergisi*, Sayı: 3, s. 1 – 4, 2007.
- Salman, Hüseyin. "Eski Türk Kavimleri ve Devletlerinde Kayakçılık" *The 10th ICHPER•SD European Congress and the TSSA 8th International Sports Science Congress*, Antalya, Türkiye, 2004.
- Soyer, Fikret. " Osmanlı Devletinde(1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme" *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı: 1 s. 211, 2004.
- Sunay, Hakan. "Türk Spor Politikasına Analitik Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 346, 2010.
- Türk Futbol Federasyonu. *Türk Futbol Tarihi*, Cilt: 1, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, 1992.
- Ündücü Arıkoğlu, Cemile & Türk, Fahri. "Kamu Hayatında Türk Kadını" *TÜBAR XXXI-/2012-Bahar*, 2012.

Akademik Çalışmalar:

- Bal, Rıdvan. *Türk Kara Kuvvetleri'nde Süvari Birlikleri: 1920 – 1965*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Durgun, Doğan. *Türkiye’de Sporun Gelişimi ve Değişen Kullanıcı Gereksinimlerini Karşılıyıcı Yönde Modern Stadyum Yapılarının Temel Planlama Özellikleri*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2006.

Erim, Deniz. *Türkiye Selçuklu Devleti’nde Spor ve Eğlence Hayatı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2007.

Erten, Oğuz, *Türklerde Mezarlara At Gömme Geleneği -Sanat Tarihi Açısından Bir Bakış* Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2006.

Karahüseyinoğlu, Fatih. *Küreselleşme ve Geleneksel Türk Sporları*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

İnternet Siteleri:

Atahan Efkan Çalış. "Matrak", 2012. Alınan site: <http://www.matrak.gen.tr/turk-ata-sporu-matrak>. Alınan tarih: 20.3.2012

"Atatürk ve Spor" *Kırklareli Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü*. Alınan site: <http://kirkclareli-gsim.gov.tr/ata.htm>. Alınan tarih: 20.01.2012.

Davletov, Timur. "Geleneksel Türk Sporü Kök Börü", 2008. Alınan site: <http://www.turansam.org/makale.php?id=103>. Alınan tarih: 26.3.2012.

"Geleneksel Spor Dalları", *Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu Resmi İnternet Sitesi*, <http://www.gelenekselfed.gov.tr>., Erişim: 15.01.2012.

Genç, Oğuzhan, "Türk Spor Tarihi". *Türk Karate.com*, 2006. Alınan site: http://www.turkkarate.com/index.php?option=com_content&view=article&id=52:tspor-tarihi&catid=20:oguzhangenc&Itemid=33. Alınan tarih: 15.3.2012.

Göksu, Erkan. " Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hakimiyet Anlayışındaki Yeri" *Kemankeş Türk Okçuluğu Federasyonu*, 2009. Alınan site: <http://www.kemankes.com/makaleler/?yazar=erkangoksu>. Alınan tarih: 26.03.2012.

Gömeç, Saadettin. "VII ve VIII. Yüzyıl Yazıtlarına Göre Türklerde Ordu", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 141, İstanbul, 1988. Alınan site: <http://onturk.wordpress.com/2011/04/24/1327/>. Alınan tarih: 18.03.2012.

"Judo" *Türkdo Sport Savunma Sanatları Sitesi*. Alınan site:
<http://www.turkdosport.com/brans.asp?id=22>. Alınan tarih: 18.03.2012.

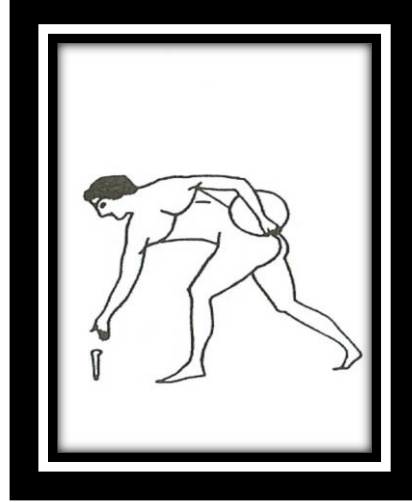
Kolbaşı, Ahmet. "Türk Kültür Tarihinde Spor", 2005. Alınan site:
http://www.kultur.gov.tr/ęprtař/turizm_tr.asp?belgeno=32117. Alınan tarih:
15.2.2012.

Öztek, İbrahim. "Tarihten Günümüze Türk Savaş Sanatları". *Beyazkuşak*. 2009.
Alınan site:
<http://www.beyazkusak.com/default.asp?max55=xp15&id=355&yazid=3>.
Alınan tarih: 15.2.2012.

"sports" *Britannica Online Ansiklopedi*. Alınan site:
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/561041/sports>. Alınan tarih:
12.02.2012.

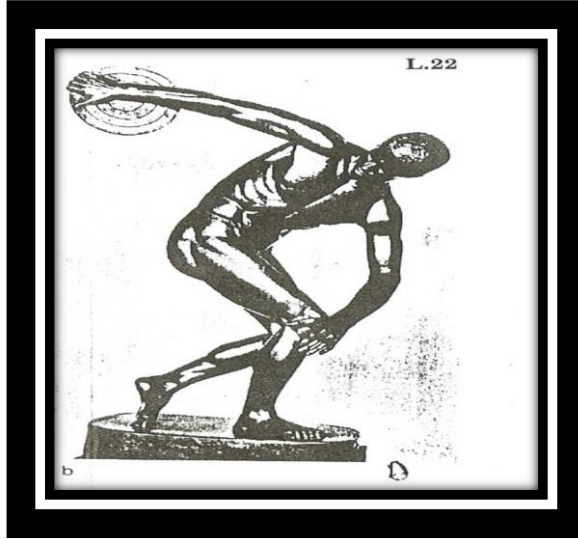
Tülek, Vehbi. "Türklerde okçuluk, kılıç ve gürz" *Türkiye Gazetesi Online*, 2005.
Alınan site:
[http://www.turkiyegazetesi.com/makaledetay.aspx?ID=266687#.UDi4P9bN8S](http://www.turkiyegazetesi.com/makaledetay.aspx?ID=266687#.UDi4P9bN8Sw)
w. Alınan tarih: 25.3.2012.

EKLER

Ek: Resim 1. Eski Çağlarda Top Oyunu

Kaynak: Evren, a.g.e. 1994.

Ek: Resim 2. Eski Yunan Dönemi Spor Oyunları

Kaynak: Evren, a.g.e. 1994.

Ek: Resim 3. Türkler ve Çögen

Kaynak: Öztekin, a.g.e. 2005.

Ek: Resim 4. Türkler ve Çögen – 1

Kaynak: Öztekin, a.g.e. 2005.

Ek: Resim 5. Türkler ve gen – 2

Kaynak: ztek, a.g.e. 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Nihat ÖZEN

Doğum Yeri : Batman

Doğum Tarihi : 24.09.1961

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Batman Lisesi

Lisans : Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili ABD.

Yüksek Lisans : Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü

Çalıştığı Kurum / Kurumlar ve Yıl : Milli Eğitim Bakanlığı/Öğretmen/1988-2009

Batman Üniversitesi/2009/.....

Yayımları (SCI ve diğer) :